בס"ד

דרכי חינוך

בונים את דור העתיד

העלון לאברכי כולל, בני הישיבות ולכל לומדי התורה

האיחוד בחידוד

המאחד בקרבו חידודים ותשובות בהלכה ובאגדה

לע"נ ר' שמעון יהודה בן הגה"צ ר' אברהם יעקב (זיידל) עפשטיין זצוקלה"ה

פרשת תולדת - תשע"א | גליון קמ"ד | שנה חמישית

דבר תורה

"עֵקֶב אֲשֶׁר שָׁמַע אַבְרָהָם בְּקֹלִי וַיִּשְׁמֹר מִשְׁמַרְתִּי מִצְוֹתַי חֻקּוֹתַי וְתוֹרֹתָי".
בראשית כ"ו ה'.

המשמעות הפשוטה של תיבת 'עקב' היא 'יען', כפי שמתרגם התרגום כאן 'עקב' 'חלף', וכן בפסוק (כ"ב ט"ז), "...כִּי 'יַעַן' אֲשֶׁר עָשִׂיתָ אֶת הַדָּבָר הַזֶּה...", "ארי 'חלף' דעבדתא ית פתגמא הדין", וכעי"ז במדבר י"א כ', כ' י"ב, ועוד. א"כ צריך ביאור, מדוע נקטה התורה תיבת 'עקב', ולא תיבת 'יען'.

דרכים רבים נאמרו בביאור הדברים, בפשט, פלפול, דרש רמז וסוד, ונביא בזה ד' דרכים שתיבת 'עקב' נדרשת.

הרשב"ם והחזקוני שם מבארים את דברי הפסוק, שכל תיבה רומזת על ענין מיוחד בו שמע אברהם בקול ה', ובתיבת 'עקב' נרמזת העקדה, שנאמר בה (כ"ב י"ח), "...עֵקֶב אֲשֶׁר שָׁמַעְתָּ בְּקֹלִי", לכך נכתבה דוקא תיבה זו.

בנדרים ל"ב א' איתא, "וא"ר אמי בר אבא, בן ג' שנים הכיר אברהם את בוראו, שנאמר, עקב אשר שמע אברהם בקולי, חושבניה, מאה ושבעין ותרין", וכביאור רש"י והר"ן שם, שעק"ב בגימטריה מאה שבעים ושתים, ועק"ב שנים אברהם שמע בקול ה' ועשה מצוותיו, וכל שנותיו של אברהם היו מאה שבעים וחמש, כמפורש בקרא (בראשית כ"ה ז'), נמצא שבן ג' שנים הכיר אברהם את בוראו, ולפי"ז מובן מדוע כתבה התורה דוקא תיבת 'עקב', ללמדינו דרשה זו.

ודרך נוספת מבארים מדוע כתבה התורה דוקא תיבת 'עקב', שרמז רמזו בזה, שקיים אברהם אבינו את כל התרי"ג מצוות, וזאת ע"פ דברי המדרש (במד"ר י"ג ט"ז), "עשרה זהב, אלו עשרת הדברות שהיו כתובים בלוחות... מלאה קטורת, שתרי"ג מצות בלולות בהן, וכן את מוצא תרי"ג אותיות יש מן אנכי עד אשר לרעך, כנגד תרי"ג מצות, וז' יתירות כנגד ז' ימי בראשית, ללמדך, שכל העולם לא נברא אלא בזכות התורה...", ועיין בפרש"י (שמות כ"ד י"ב), שהביא את דברי המדרש הללו, והוסיף עליהם, "ורבינו סעדיה פירש באזהרות שיסד על כל דבור ודבור, מצות התלויות בו", וכתב בבעה"ט (שם כ' י"ד), אודות עשרת הדברות, "ויש בהם תיבות מנין *עקב*, וזהו שרמז אליעזר *'בקע* משקלו'... וזהו *עקב* אשר שמע אברהם בקולי... י' הדברות שיש בהם *קע"ב* תיבות", שבהם מרומזים כל תרי"ג מצוות אותם שמר אברהם ושמע לקול ה' [וע"ע בפירושי התורה לבעלי התוספות, שם אות ד', שכתבו כן בקיצור, "עקב אשר שמע, קע"ב תיבות יש בעשרת הדברות, וכולן שמר אברהם, לכן עשר תיבות בפסוק זה, כנגד עשרת הדברות].

ועוד ביארו, ע"פ מה דדרשו ביומא כ"ח ב', "אמר רב, קיים אברהם אבינו כל התורה כולה, שנאמר, עקב אשר שמע אברהם בקלי וגו'... אמר רבא ואיתימא רב אשי, קיים אברהם אבינו אפילו עירובי תבשילין, שנאמר תורתי, אחת תורה שבכתב ואחת תורה שבעל פה", ופרש"י שם, "אפילו עירובי תבשילין. שאינו הלכה למשה מסיני, אלא תקנת סופרים שעתידין לחדש".

וכבר הקשו רבותינו הראשונים וגם האחרונים, מה מיוחד בעירובי תבשילין יותר מכל תקנות דרבנן, שהגמ' אומרת שאפילו זאת קיים אברהם אבינו, יעויין בריטב"א, בעין יעקב, במהרש"א בח"א ובגבורת ארי, ועוד הרבה, שכל אחד תירץ בדרכו.

עוד הקשו, היכן רמוז ענין זה שאברהם אבינו קיים אפילו עירובי תבשילין בפסוק זה.

וביאורו בשם רבינו הגר"א זצ"ל (הובא בפנינים משולחן הגר"א בפרשתינו), שהגירסה הנכונה היא, "קיים אברהם אבינו אפילו עירובי *תחומין*" (וביאר שיתכן וט"ס זה הוא מפני שאחד המעתיקים כתב תיבות אלו בר"ת, 'ע"ת', והמעתיק שלאחריו טעה בפתיחת הר"ת, וכתב 'עירובי תבשילין'), וכבר איתא כן בשו"ת הרשב"א ח"א צ"ד ובספר האשכול (הל' תפלה וק"ש סי' י'), ועוד [ועיין מה שהאריכו בזה בגליון קמ"ב, פרשת וירא ע"א, בתשובה למענינא דסדרא], ולפי"ז מבואר היטב מדוע נכתב דוקא תיבת 'עקב', שמרומז בזה מצות עירוב תחומין, שהוא על מצוה שמקיימים אותה עבור עקב רגליו שתוכל ללכת יותר מאלפים אמה.

ובנותן טעם להביא בזה את דברי רבותינו בעלי התוספות, שהובאו בספר 'פירושי התורה לבעלי התוספות', פרשת וירא, י"ח ח' אות א' (הובא גם בחת"ס עה"ת - ליקוטים ב"כ, שם), שלמדו חידוש גדול בדברי הגמ' שאברהם אבינו קיים אפילו עירובי תבשילין, שאין הכוונה כפשוטו, מצות עירובי תבשילין, אלא מצות בשר וחלב, שלא לערב ב' תבשילין אלו יחדיו, "קיים אברהם אבינו ע"ה אפילו עירובי תבשילין, פירוש, תבשילין מעורבין, שלא היה אוכל בשר בחלב, גם לא בשר ואח"כ חלב, אלא חלב ואח"כ בשר, דכתיב, ויקח חמאה וחלב, והדר, בן הבקר אשר עשה, וכן נמי פרש"י, קמא קמא דתקין אמטי ואייתי לקמייהו" [וע"ע בספר עלי תמרים (לאדמו"ר מסאטמאר זצ"ל), אות א' ערך אברהם, שהאריך בזה, אם רק לעצמו חשש בעירוב בו"ח, או אף לאחרים].

© כל הזכויות שמורות ל"איחוד בחידוד" לרבנים ומדענים - מדרעין עילית - ארץ ישראל

מענינא דירחא

מולד חודש כסלו
ליל א'
בשעה 9:04.3

"...שהנשים חייבות לשמוע קריאת ספר (תורה) כאנשים" (מס' סופרים י"ח ה', והובא במג"א רפ"ב סק"ו).

היכן יש רמז לדין זה בהלכות ר"ח.

כתב חידה

הזכרותי הנוספות בתורה,
מחסד שעשיתי עם יתומה.

אבי ובן דודי שוים,
בהוריהם ובילדיהם המפורשים.

קרבן טוב רצוי להביא,
מהמקום שנקרא על שמי

מי אני?

רמז: דמות הקשורה לפרשה

תזכורת: הקשר בין הדמות לפרשה הוא בהזכרתה או ברמיזתה בפרשה אן בפרש"י

מעשה רב

ראובן ושמעון נוהגים זה שנים להתפלל יחדיו שחרית במנין קבוע בביהכ"נ. באחד מימי ר"ח, יצא שמעון מביהכנ"ס לקראת תחילת אמירת הלל, ולא שב עד לסיום תפילת מוסף.

שמעון שחשב שראובן ידידו ראהו וחרד שמא אירע לו דבר, ניגש אליו והסביר לו, שבסייעתא דשמיא לא אירע דבר, אלא יציאתו זו היתה, משום שלפעמים בימי ר"ח, שהתפילה ארוכה יחסית, הוא מתפלל במנין הקבוע עד לאחר חזרת הש"ץ, אח"כ יוצא לסדר כמה ענינים נחוצים, ולאחריהם הוא שב למנין אחר ומשלים הלל קריה"ת ומוסף.

אין זה נראה לי כהלכה, טען ראובן, שמסתבר שההלל קשור לתפילה, שהרי אומרים 'קדיש תתקבל' רק לאחר ההלל, וא"כ אין זה ראוי לעשות הפסק.

מדוע איפוא, השיב שמעון, בחג הסוכות, לא נמנעים לצאת מביהכ"נ כדי ליטול ד' מינים, אף שיש שהדבר לוקח להם זמן רב.

שם, טען ראובן, הד' מינים הם צורך להלל לכתחילה, כך שכל זה לא נחשב הפסק, מה גם שיתכן שהלל של ר"ח דינו שונה מהלל של סוכות.

ואילו שמעון טען, אדרבא, הלל של ר"ח לדעת השו"ע אינו מזקיק ברכה שלפניה ולאחריה, והרי זה כמו אמירת פסוקים של שבח והלל למנהג בעלמא, וודאי דינו קל גם לענין הפסק מהלל של ימים טובים.

השאלה היא, הצדק עם מי ?

לחכימא ברמיזא

ברמב"ם (פ"א מת"ת ה"ז) כתב, "אבל תורה שבע"פ אסור ללמדה בשכר, שנאמר (דברים ד' ה') ראה למדתי אתכם חקים ומשפטים כאשר צוני ד' אלקי וגו', מה אני בחנם למדתי וכו', וכן כשתלמדו לדורות בחנם כמו שלמדתם ממני".

לפי"ז יש צורך ליישב עובדא באדם גדול מסוים.

התדע מיהו ?

[ואם תדע מי סירב ליטול מתנות למרות שלא היה עשיר, תגלה מיהו].

מבין חידות

איך יתכן שגם מי שנוהג כהרמ"א שיש לברך על הלל דר"ח, בכל זאת לפעמים לא יצטרך לברך.

מענייא דסדרא

"סוקלין ושורפין על החזקות" (קדושין פ' א').

היכן מצינו בפרשתינו לכאורה היפך מדין זה.

לרפואתו השלמה של
הרב **שמואל יצחק** בן **ברכה** בתוך שאר חולי ישראל

תשובות ל"מעשה רב"

בתשובה לשאלה, אם לימוד האב עם בניו, דוחה לימוד תורה במסגרת 'קיבוץ רחוקים'.

א) הנה היכא דא"א לקיים שניהם, הדבר ברור שבנו קודם לכל אדם, וכמו שיתבאר בעזה"י, ולא מבעיא כשהמדובר לגבי לימוד מכאן ולהבא, אלא אפילו אם כבר למד מקודם עם אחרים ועכשיו בנו צריך לו, בנו קודם.

ברמב"ם פ"א מת"ת הי"א כתב, "...אבל קטן, אביו חייב ללמדו תורה, שנא' (דברים י"א י"ט), ולמדתם אותם את בניכם לדבר בם", ובה"ב כתב, "כשם שאדם חייב ללמד את בנו, כך הוא חייב ללמד את בן בנו, שנא' (שם ד' ט'), והודעתם לבניך ולבני בניך, ולא בנו ובן בנו בלבד, אלא מצוה על כל חכם ומופלג מישראל, ללמד את כל התלמידים אע"פ שאין בניו, שנא' (שם ו' ז'), ושננתם לבניך וכו', א"כ למה נצטוה על בנו ובן בנו, להקדים בנו לבן בנו, ובן בנו לבן חבירו".

ובה"ב כתב, "וחייב לשכור מלמד לבנו וללמדו, ואינו חייב ללמד בן חבירו אלא בחנם", ובה"ד כתב, "היה הוא ללמוד תורה, ויש לו בן ללמוד תורה, הוא קודם לבנו, ואם היה בנו נבון ומשכיל מה שילמד יותר ממנו, בנו קודם, ואע"פ שבנו קודם, לא יבטל הוא, שכשם שמצוה עליו ללמד את בנו, כך הוא מצווה ללמד את עצמו".

מבואר מדברי הרמב"ם דבת"ת של אב לבנו יש לכהפ"ח ג' מצות, א' ולמדתם אותם את בניכם. ב' והודעתם לבניך. ג' ושננתם לבניך [דודאי לא גרע בנו מאחר, אלא דמפי השמועה למדו בניך אלו תלמידיך, לרבות גם התלמידים[1]]. עוד יש לדקדק בלשון הרמב"ם דאב לגבי בנו, כל אחד מחויב, ולגבי שאר תלמידים, כתב "כל חכם וחכם מישראל". עוד יש לדקדק דלגבי בנו וכן בן בנו כתב לשון 'חיוב', ולגבי תלמידים כתב 'מצוה'. כמו"כ לגבי בנו מחויב גם לשכור, ואילו לגבי בן חבירו, רק בחנם, אבל בשכר אינו מצווה כלל, כמו"כ מבואר ברמב"ם הענין של קדימת בנו לבן בנו, וא"כ מכ"ש למי שאינו קרובו.

ב) ובס' יד דוד (להגר"ד פרידמן זצ"ל) פ"ד מאישות הי"ד (דף ק"ד א' בהגהה, צויין בס' המפתח שם), כתב,"אף שבספרי מרבה דגם לאחר מחוייב ללמד, ואומר דבנים אלו התלמידים, והביא הרב ז"ל דרש הספרי בפ"א מהל' ת"ת, ובשו"ע יו"ד סי' רמ"ו, ע"ז נראה, דאינו מחוייב בתורת חיוב גמור אלא בתורת צדקה, והראיה דמותר לו ליטול שכר בטלה...".

ג) וביסוד זה כבר קדמו בשו"ת חכם צבי סי' ע', שכ' בתו"ד, וז"ל, "דלכל מיני הנאות, קרובו עני קודם לאחר, כמבואר בכל הפוסקים, דלענין צדקה הקרוב קרוב קודם, וכ"כ הרמב"ם בפ"ז מהל' מתנו"ע [הי"ג], עני שהוא קרובו קודם לכל אדם, משמע פשוט שאף אם האחר הוא ת"ח, קרובו קודם[2] וכו', ומ"מ נראה פשוט שבנו עני קודם לאחר, ואפילו האחר ת"ח ובנו אינו ת"ח וכו', אבל בענין הנוגע בחיוב ממון המוטל על האדם לפרנס קרוביו או אחרים, אף שהאחרים הם ת"ח, קרוביו קודמין, שכל קרוב מצות קרוביו עליו, ומצות ת"ח מוטלת על כל ישראל, וכו'.

וכיון שכן, ממילא משמע דבכל מצוה שיכול לזכות את קרובו או אחרים, קרוביו קודמים, וכאותה שאמרו בפ' חזקת [ב"ב] דף מ"ג א"א הכל אצל ס"ת עניים הן[3], וכי היכי דלענין עוני ממון הקרוב קודם, ה"ה לענין עוני מעשים טובים הקרוב קודם.

וראוה אני הדברים ק"ו, מה אם לחיי שעה הקרוב קודם, לחיי עולם לא כ"ש[4], ואל תשיבני ממ"ש בפ"ק דקדושין לענין ת"ת להקדים בנו לבן בנו, ובן בנו לבן חברו, ואילו אחיו ושאר קרוביו לא נקיט, די"ל דאורחא דמילתא נקיט, וממילא משמע דה"ה לשאר קרוביו, דמאי שנא. עכ"ל.

ד) ויש עוד להביא ראיה, ממה שהגמ' הסתפקה גבי הוא ללמוד ובנו ללמוד, דמשמע דהיה הה"א להגמ' דבנו קודמו, וגם למסקנא, אם בנו ממולה ממנו, בנו קודמו, וחזינן דזהו חיוב לא רק מדין ת"ת הרגיל, אלא מחייבי האב גופו, וכמו שחייב גם ללמד את עצמו תורה. וגם נמנה עם חייבו ללמדו אומנות ולהשיאו, מה שזה אין חייב לאחרים (מלבד גמ"ח שהוא גם לאחרים, וגם בענינים אלו, אבל אצל בנו הוא חיוב בנוסף על גמ"ח שבכל אחד ואחד).

ה) ובשו"ת אג"מ אה"ע ח"ד סי' כ"ו אות ד', כתב, "ופשוט שבתורה, הוא עצמו עדיף על אחרים יותר הרבה מהצדקה וכו', ובתורה ברור שאף מי שיודע כבר מסכת אחת, ואפילו סדר שלם, הוא קודם ללמוד סדרים האחרים מללמד האחרים אף אותה המסכת...

אך הוריתי, שכל ת"ח אף שצריך לעצמו, והוא גדול מאד, מחויב ללמד מקצת זמן גם עם אחרים, אף שמתבטל מתורת עצמו, והבאתי ראיה מהא דר' פרידא, שלימד לתלמיד קשה הבנה, שהוצרך ללמוד עמו ד' מאות זימני, בעירובין דף נ"ד ע"ב, אף שבזמה"ז היה יותר טוב אם למד לעצמו, והיה לו שכר גדול, חי ד' מאות שנה, וכל דורו הביא בזכות זה לעוה"ב, שלכאו' היה אסור, דלעצמו היה עדיף, דהוא למד עמו במקצת הזמן שמחויב לבטל מתלמודו ולמד עם אחרים, ומסתבר לי, שהוא ג"כ שיעור מעשר, עשירית הזמן שיש לו ללמוד תורה[5], ואולי יכול להוסיף עד חומש, וצ"ע לענין השיחה". וע"ע בדברות משה עמ"ס קידושין סי' נ"ו, מש"כ בענין שיעור המעשר ללמוד עם אחרים.

אמנם נראה לכאו' דכל זה לגבי לימודו העצמי, לא כן לגבי לימודו עם בנו, דלבטל בנו מי יימר דשרי, ועוד מאי אולמיה הלימוד עם אחר מבנו, ואפילו לשעה קלה יש לחוש מביטולו כדמשמע בקידושין ל' א', בעובדא דאמוראים עם בניהם שם, וכן מבואר בתוס' בב"ב כ"א ב' ד"ה ומקרי דדרקי, דכל שעה שאינו לומד הוא פסידא דלא הדר.

ו) ובירושלמי פ"ק דשבת ה"ב (וכן בפ"ק דקידושין ה"ז), מבואר דלימוד עם קרוביו עדיף מסתם ת"ת, דאיתא שם, "ריב"ל הוה יליף שמע פרשתא מן בר בריה בכל ערובת שובא (היה רגיל לשמוע פרשה מן בן בנו בכל ע"ש[6]), חד זמן אינשי ועאל מיסחי בההן דימוסין דטובריא, והוה מסתמיך על כתפויה דר' חייא בר בא (פעם אחד שכח, ונכנס לרחוץ באחת ממרחצאות של טבריא, והיה נסמך על כתיפו של ר"ח בר אבא), אינהר דלא שמע פרשתיה מן בר בריה וחזור ונפק ליה (נזכר שלא שמע פרשתו של בן בנו, וחזר ויצא לו), מה הוה (כלומר, באיזה מצב היה עומד כשנזכר ויצא), ר' דרוסי אמר, כך הוה (שנכנס ולא התחיל כלל במרחץ).

ר' לעזר בי ר' יוסי אומר, שליח מנוי הוה (כבר פשט את בגדיו כשנזכר, וחזר ולבשם[7]), א"ל ר"ח בר אבא, ולא כן אלפן רבי (ולא כך למדתנו רבינו), אם התחילו אין מפסיקין, א"ל (ריב"ל השיב לו), חייא בני, קלה היא בעינין [מה שאמרנו], שכל השומע פרשה מן בן בנו כאילו הוא שומעה מהר סיני, ומה טעמא, [משום דכתיב] והודעתם לבניך ולבני בניך יום אשר עמדת לפני ה' אלקיך בחורב".

ובפשטות מבואר בדברי הירושלמי דת"ת שלומד אדם אפילו עם בן בנו, הוא יותר חשוב לענין שלא להפסיק[8] מאשר בת"ת של עצמו[9].

ז) ובס' בתורתו יהגה ח"ב עמ' תל"ב, מביא את דברי השל"ה בסוף פסחים, שכותב, "יזהר במאד מאד בגמ"ח, ויראה שלא יהיה שום יום מימי חייו בלי גמ"ח, או בגופו או בממונו או בנפשו, דהיינו שילמד תורה עם חבירו, או עם בן חבירו", וכתב ע"ז בס' הנ"ל, "והנה שמעתי מהגר"ח קניבסקי שליט"א, שבעל משפחה יוצא בזה גם בחסד שעושה עם אשתו ובניו בתוך ביתו, ומ"ש השל"ה דדוקא שלמדת לחבירו או עם בן חבירו, ולא מה שלומד עם בניו הקטנים, [הטעם הוא] כיון שמחוייב בכך במצות עשה דולמדתם אותם את בניכם, משא"כ בשאר מעשי חסד, דגם אשתו ובניו בכלל קיום המ"ע דואהבת לרעך כמוך, כמ"ש בס' הברית (אהבת רעים מאמר י", פט"ו)".

ולכאו' לפי"ז, קיום המעשר שכתב באגרות משה הנ"ל אינו מתקיים בלימודו עם בנו, ואמנם בס' הנ"ל בריש ח"א בשו"ת עם הגרח"ק שליט"א, כותב ששאלו, לפמ"ש מרן הגר"מ פיינשטיין זצ"ל, דמסתבר דהוא דומיא דמעשר כספים, "האם די במה שלומד עם בניו הקטנים, דאפשר דמאחר ושולחם יום יום לת"ת, כבר קיים בזה עיקר חובתו, ולא חשיב יותר פורע חובו ממעשר, או דבעינן דוקא ללמד לאחרים שאינם בניו". והשיב הגר"ח שליט"א, "כבר כתבו האחרונים, דדבר שגם בלא זה היה נותן, אין חושבים זה ממעות מעשר", ומבואר מדברי דעל זמן שחוץ לשעות שלומדים בהת"ת, אם מעצמו מעדיף ללמוד את לימודיו שלו, ורק משום שרוצה להשלים את בניו עוד, ולזכותם יותר, וכוונתו שעי"ז מקיים 'תורה של חסד', ולפיכך מוותר על הלימוד העצמי, שפיר מקיים בזה גם את ענין ה'מעשר' בלימוד עם בניו[10].

ח) העולה מן הדברים: דאע"פ שמעלת קירוב רחוקים, ובעיקר ללמוד תורה עמהם, הוא מעלה גדולה מאד, וכמאחז"ל אם תוציא יקר מזולל, מ"מ היכא דא"א לקיים שניהם, בנו קודם, והיכא דאפשר לקיים, אפילו שהוא על חשבון לימודו העצמי, צריך ליתן מעשר מזמנו לטובת לימוד לאחרים, והכל לפי הענין[11].

תשובה ל"לחכימא ברמיזא"

בתשובה לשאלה, מיהו האדם גדול שיש צורך ליישב עובדא דידיה עם מ"ש בפ"ט דכלאים מ"ו, דהצנועים נמנעו מלהשתמש בהיתר של 'אינו מתכוין'.

המדובר הוא ברבה, כדאי' בשבת ס"ב א', "אמר אביי, כל מילי דמר עבדיד כרב, לבר מהני תלת, דעבדי כשמואל וכו', והלכה כר"ש בגרירה", וע"ש ברש"י שכתב, "הלכה כר"ש דאמר דבר שאינן מתכוין מותר", ומבואר שהשתמש בהיתר של אינו מתכוין.

וראה בשו"ת ארץ צבי ח"ב סי' ס"ז, בהערות לס' קהלת שלמה, שעמד בזה וכתב, וז"ל, במערכה ח' אות נ"ב, הביא מחולין מ"ד ע"ב דשייך להקשות על אמורא גם מדבר שאינו חיוב גמור, רק ממדת חסידות... והיינו דלאדם גדול גם חסידות חשוב כדין, וכעי"ז בב"מ (פ"ג א'), א"ל דינא הכי, א"ל אין, למען תלך בדרך טובים וכו' דינא הכי, א"ל אין, ועוד, שבשעה שהוא ילך לקרות בתורה, בנו יתבטל מלימודו", ומוסיף גם מהירושלמי דשבת הנ"ל.

אך לבסוף כותב, "ונראה, שיפסיק ללמוד עם בנו, וילך לקרוא בתורה, דמצות ת"ת עם בנו, אינו רק ללמוד את התורה, אלא ללמדו ארחות יושר, את התורה ומצוותיה, וא"כ בשעה שמבקשים ממנו ללכת ולקרות בתורה, יכול ללמד את בנו את גודל חשיבות מעלת הס"ת והקריאה בה, שאע"פ שהוא מאד רוצה להמשיך וללמוד עמו, מ"מ הוא צריך עכשיו ללכת ולקרות בתורה, משום חשיבות מעלת הקריאה, וזה גופא יהיה לימוד לבנו, להכיר ולהוקיר את חשיבות הקריאה" [ותיתי לן שסברא כעין זו כתבנו בעזה"י בתשובה למעשה רב בגליון מ"ב, לגבי הוצאת ס"ת מארון קודש הנמצא בבימ"ד שבו לומדים באותו זמן 'אבות ובנים', וע"י הוצאת הס"ת יפסיקו הכל מלימודם לכבוד התורה].

והרב נתנאל חשאי שליט"א, כתב לנו, ששמע מהגר"י זילברשטיין שליט"א, בשם חמיו מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א, דמי שיש לו בסוכתו מיטה לו ולבנו הקטן שחייב מדין חינוך, ומגיע אורח לביתו, ורוצה לישון בסוכה, הבן קודם, כיון שמצות חינוך הוי מצוה שלו, והאורח הא אנוס בקיום מצות שינה בסוכה. ולכאו' למה לא נאמר שיקיים בזה מצות חינוך על הכנסת אורחים (ועי' פרש"י בראשית י"ח ז'), בזה שיוותר הקטן על מיטתו לבנו האורח. וצ"ל דפשוט, שכיון שמדינא הארח פטור, ושפיר מתקיים מצות הכנסת אורחים בהכנסתו לביתו, משא"כ אם ישלח את בנו לבית, זהו חינוך שלא בהלכה, שהרי לפי ההלכה האורח פטור בכה"ג, ואין צריך לגרום שיתחייב.

ואולם בשבט הקהתי ח"ה סי' ק"ח, כתב בשאלה כגון זו, "ונלענ"ד דיתן זכות קדימה להאורח שישן בסוכה, דכל אחד ערב לחבירו מן התורה שיקיים חבירו המצוה, והחייב לחנך בה יותר רק דרבנן, והגם דמצד אחד חינוך בנו עדיף מערבות, דעל חינוך הבן מחויב הבן להוציא הנוצאות, כדאי' בגמ' (סוכה מ"ב א') וכו', ומחמת חיוב ערבות אין חיוב לקנות עבור חבירו אתרוג וכדו' כשחבירו אין לו כסף, עי' בפמ"ג א"ח סי' ל"ז, ובביה"ל שם, מ"מ במקום דאי"צ להוציא ממון, מחויב מטעם ערבות, להשתדל שיוכל חבירו לקיים המצוה".

אמנם נראה שאין זה היתר לגבי כל דבר מצוה, אלא כשנזדמן באקראי כזה דבר, ולכן לגבי נדד"ד, א"א לבטל לגמרי את הלימוד עם בנו, ולומר שיש חינוך בכך שבנו יידע להעריך את החשיבות הרבה של הרבצת תורה לעם שבשדות [אגב אורחין, יש ללמוד מכאן לאידך גיסא, כמה נזק בחינוך בנו הוא, אם באמצע לימודו עמו מפסיק בשביל שיחת טלפון ודברים של מה בכך, וכבר הזהיר על כך הגר"נ קרליץ שליט"א, בהדרכה למחנכים, שח"ו שישאירו הפלאפון אפילו במצב שהוא לא נשמע בצלילים, כמובא בס' 'ומצדיקי הרבים' שנדפס כעת, וראה בס' בצל הקודש עמ' כ"ט ועמ' ע"ו, מה שהגר"ב ראקוו זצ"ל, גאב"ד גייטסהאד היה מעורר מהקלקול של הפלאפון, והוא גם שייך לענין זה].

9. ואולם בס' תוספות ירושלים, מסתפק אם ניתן ללמוד מכאן גם על לימוד קבוע של עצמו שיש להפסיק, ע"ש. ולא זכיתי להבין, דזיל בתר טעמא, וריב"ל אמר מצד קלה היא בעיניך וכו' משום ת"ת דבר בריה דוקא לכאורה. וצ"ע.

אכן בפני מאיר על הירושלמי (מהגר"מ אבאוויץ זצ"ל, חמיו של הגרא"ש וזוסרמן זצ"ל, בנו של בעל קובץ שיעורים), כותב, "ולא כן כו' אין מפסיקין, וא"כ גם אתה אינך צריך להפסיק, אע"פ שמנהג הוי כמו נדר, ויש לחוש שמא ישכך במרחץ, ולא יהיה עוד שהות לקרות הפרשה".

10. וראה קונטרס הצוואה (מהגר"צ ר"נ פעלינסקי זצ"ל), פ"ז, שכותב, "ועם זה לא תסתפקו בזה לבד שמסרתם בניכם למלמד, כ"א תקיימו בעצמכם ג"כ ולמדתם את בניכם, ושננתם לבניך וגו', ואם דרוש ללמוד ולשנן עמהם לחוד לבד מבית הספר, לא יקמע זמנו, ואל יאמר אין מספיק שיעורי ואלמוד עם דרדקי, כי זה אינו פוטר אותו ממ"ע של ולמדתם את בניכם... מ"ע זו שהיא יסוד התורה".

11. וכל זה כשהמדובר ללמוד עמם תורה, כשבאים למקומו, אבל לנסוע למקומם, על הדרך שנגרם לו ביטול תורה, זה צ"ע, אף שגמ"ח יש גם בזה, אבל צ"ע עד היכן צריך לבזבז זמנו, ואולי גם זה יכוי לחשב בתוך המעשר. אמנם לגבי כל אחד צריך לדעת אם זו חובתו, ואם הוא שייך לזה, דאין הכל שוין, ועמש"כ בזה בתשובות והנהגות.

וע"ע בס' הזכרון פחד יצחק עמ' ק"ז, במאמר מאת הגר"י הוטנר זצ"ל, שכתב, "בזמנינו מרבים לעורר גם את הצעירים [הרישבים] באהלה של תורה, להתפנות לצרכי עסקנות לטובת כלל ישראל... ורצוננו לפרסם כאן הלכה... בזמנינו הצורך הצבור הגדול ביותר של כלל ישראל, הוא יצירת ת"ח גדולים וריבויים, אין לך היום עסקנות יותר גדולה מצרכי הצבור מאשר תלמוד תורה, ואלה הצעירים הישובים באהלה של תורה, הם הם העסקנים המובהקים" - כלומר, מזכי הרבים הגדולים ביותר בעולמנו, הם אותם אברכים ובני ישיבות הספונים באהלה של תורה בדוקא!

וראה בספר בתורתו יהגה הנ"ל (בח"ב עמ' קצ"ד - קצ"ה וע"ש שמביא מדברי הגר"י הוטנר הנ"ל), הכותב, "וכן השיבני הגרח"ק שליט"א על השאלה אם חובה בימינו על כל אחד ואחד לעסוק בפעילות לקירוב רחוקים, וז"ל, מי שעוסק בתורה פטור מהכל בזמן הזה?. ובעמ' שס"א, מוסיף וכותב, שקירוב רחוקים שייך גם בקרובים, "שאם רק יפקח אדם את עיניו, יווכח לראות שבכל מקום שהוא נמצא, בכולל או בישיבה, ישנם רבים הזקוקים לו לסיוע וסעד רוחני, אם בלימוד או בשאר עניני עבודת ד', והאם רק מי שנפל לגמרי ראוי לסיוע, וכבר כתב החינוך וארחות צדיקים תשמור, וכתב השל"ה, דלאיש כמוהו חשוב זה כמו דין גמור.

וק"ק על זה, מהא דמבואר בשבת (כ"ב א'), דרבה בר נחמני עביד כשמואל בדבר שאין מתכוין דשרי, וכן מבואר בשאר מקומות, וקשה, דהא בכלאים פ"ט משנה ה' וו', הדצנועים החמירו אפילו בדבר שאינו מתכוון לאסרו, אף שמותר מן הדין, ואיך הקילו בזה האמוראים למעשה. עכ"ל.

וצ"ל דחלוק האי דר' שמעון דבשבת דאסור מצד מלאכת מחשבת, אין חוסר הכוונה קולא באיסור, אלא דלא נאסר עשיית מלאכה בכה"ג, משא"כ בכלאים, דסו"כ לבוש כלאים, אע"פ שיש לו פטור דאינו מתכוין, מעשה לבישה עבד.

והרמז: שרבו דדבר, הוא רב, שהיה רבו של רב יהודה רבו דרבה, היה נזהר מאד במצות ציצית, כמ"ש בעשרה מילי דחסידותא (מדרש המובא בתשובות הגאונים, שערי תשובה, סי' קע"ח), ואיתו נמי הוה זהיר בה, כמ"ש בשבת ק"ח ב', ועמש"כ בסדר הדורות.

תשובה ל"מבין חידות"

בתשובה לשאלה, היכן מצינו שיש להקפיד לברך את הבנים לפי סדר לידתם.

בפרש"י בראשית כ"ז ז' ו', כתב, "תנחומא, למה חרד יצחק, אמר, שמא עון יש בי שברכתי קטן לפני גדול, ושניתי סדר היחס...", וכ"ה בדע"ז מבעלי התוס' שם (כ"ז ל"ג), ומקורו בתנחומא ישן תולדות סי' כ"ג, דאי' שם, "ד"א למה חרד, על שבירך לקטן קודם לגדול, שכך היה בדעתו לברך את שניהם, וקרא לעשו לברכו תחילה שהיה גדול, כך היה מחשב, למה, שקשה לפני הקב"ה לעקור שלשלת היחסים...".

ולכאו' מבואר שיש להקפיד לברך את הבנים כסדר לידתם[12], אלא שי"ל דזה דוקא בבכור ופשוט, דבעלמא אין זה עקירת שלשלת היוחסין, עכ"פ י"ל דלענין ברכת הבנים הבכור קודם.

אלא די"ל דדוקא אצל יצחק אבינו שהברכות יקבעו סדר הבריאה, ולהבכור הגיע ברכה ראשונה, ולקטן ברכה שניה, ע"כ חרד, ולא מצד כבוד שיש לכבד בברכה את הגדול לפני הקטן.

ואמנם בברכות יעקב לבניו, בפר' ויחי פמ"ט, בירך את הבנים לפי סדר לידתם, וכמ"ש באבן עזרא שם (מ"ט י"ז), זולת זבולון שקדם ליששכר משום שגורל נחלתו קדם לנחלת שששכר, ובשביל שיהא יששכר בין זבולון ובין דן שנפלה לו נחלה בין שניהם הקדימו בברכה, אע"פ שהוא מאוחר בלידה.

וצ"ע אם זה שבירך לפי סדר לידתם, הוא בשביל כבודם, שיש לברך לפי סדר הלידה, או דהוא רק בשביל שיהיה לפי סדר מסויים, שלא להקדים לא טעם, כמ"ש (שבת י' ב'), לעולם אל ישנה אדם בין הבנים, ומשום קנאה, וכיון שדרך העולם בענינים ששונים הכל, להקדים לפי סדר הלידה, לכך עשה כן.

ויש לדקדק ממה שכתוב בבראשית (מ"ח י"ד), "וישלח את ישראל את ימינו וגו', שכל את ידיו כי מנשה הבכור", וברש"י שם פס' י"ג, "וכיון שהוא הבכור מימנו לברכה", משמע דבכל ברכה הבכור מימנו, ושם (מ"ח כ'), "וישם את אפרים לפני מנשה", ופרש"י, "וישם את אפרים בברכתו לפני מנשה, להקדימו בדגלים ובחנוכת הנשיאים", והאברבנאל מבאר שאין הכוונה רק לכך שבנוסח ולשון הברכה הקדימו, כי אם גם שימה גשמית, ששם את אפרים בראש, ומשמע שזולת זה שהיה טעם מיוחד צריך לשים את הבכור ראשון מפני כבודו (ועי' ס' נפלאות מתורת השי"ת פרק ע"ח).

וע"ע בפרש"י בראשית מ"ג ל"ג, שכתב, "מכה בגביע וקורא ראובן שמעון לוי וכו' הסבו כסדר הזה שהוא סדר תולדותיכם", וכ"ה בתנחומא ויגש סי' ד', מבואר שסדר שיבתם לפי סדר הולדתם[13] [ואמנם במדרש רבה שם בפר' מקץ, מבואר שהושיבם לפי סדר גדולתם ומעלתם, יהודה בראש ואח"כ ראובן, ע"ש[14]].

עכ"פ לגבי נדד"ד לכאו' הדבר תלוי, דאם סדר הלידה הוא סיבה שיש לכבדם לפי זה[15], כמו כן לענין ברכה להקפיד לברך לפי סדר זה[16], אף שם ענין השנים אינו שייך לכבוד, א"כ אין ראיה שיש לברך את הבנים לפי סדר לידתם, ואפשר לברך כפי שמזדמנים. ועי' פרש"י בראשית מ"ט ה', שכתב, "שמעון ולוי אחים וכו', בעצה אחת על שכם ועל יוסף ויאמרו איש אל אחיו וגו' ועתה לכו ונהרגהו, מי הם, א"ת ראובן או יהודה, הרי לא הסכימו וכו', ויששכר וזבולון, לא היו מדברים בפני אחיהם הגדולים מהם".

ועי' במשכיל לדוד עה"ת שם, שכתב בתו"ד בכוונת רש"י, דודאי היו יששכר וזבולון חייבים בכבוד כל האחים הגדולים מהם, משום גזירת הכתוב ד'ואת' לרבות אחיך הגדול, כמ"ש בכתובות, ק"ג א', ומבואר שדעתו דכולל כל הגדולים מהם בשנים, ולא רק הבכור או גדול האחים (עי' ב"ק י"א ב' וב"ב ק"ט א')[17].

---

1. וכ"כ ביד דוד על הרמב"ם פ"ד מאישות הי"ד (דף ק"ד א' בהגהה).
2. בשו"ת משיב דבר להנצי"ב ח"ב סי' מ"ז, השיג על החכם צבי בפרט זה שקודם לת"ת, וי"ל ע"ז בזה עוד, ואכ"מ.
3. ברשב"ם שם ד"ה דהכל, כתב, "ודרך בנ"א לקרוא בני עירו עניים כשאין להם ס"ת, דעניות גדול הוא זה", ובתנא דבי אליהו פכ"ד איתא, "הלא פרס לרעב לחמך, אין רעב אלא הרעב מד"ת... ואין לחם אלא ד"ת... מכאן אמרו אם יש אדם שהוא מבין בד"ת יפרוש מתורתו ג"כ לאחרים, כדי שתרבה חכמתו לו, ומוסיפין לו עליה...".
4. ובס' יוסף אומץ כתב, דהגמ"ח הגדול ביותר, הוא ללמד את חבירו תורה, וכ"כ בס' פלא יועץ ערך חסד, וראה בס' ישראל ערבים (מהגר"ד הרפנס שליט"א), פ"ז ופ"י שהארוך בזה טובא מספרים רבים שכתבו בזה.
5. בהקדמת שערי יושר להגר"ש שקאפ זצ"ל, כותב, "ואולי יש להסביר ענין זה מ"ש ומתלמידי יותר מכולם, שמלבד ענין הטבעי שבזה, הנה סגולת הצדקה מהאושר הרוחני מועיל לזה כמו בסגולת מעשר כספים... והנה אנכי אשר בחמלת ה' עלי, עם חלקי בין העמלים עם הציבור, אשר בשנת תרמ"ד נקראתי ע"י דו"ר הגר"א גארדאן ז"ל, להיות מורה לתלמידים בטעלז בהישיבה שמה, ובשנת תרס"ג לעיר מאלטש וכו', וזכיתי למשוך אחרי לב שומעי לקחי בכל המקומות של מרביצי תורה הנ"ל, אשר כל זה הוא לב לפי מעשי, ולא לפי כשרונותי, רק בסגולת שער תעשר כמ"ש, שמעודי עד היום עתותי מעושרים לעצמי ולשומעי לקחי...".
6. הביאורים שבסוגריים עפ"י פי' תולדות יצחק לירושלמי, מהגרי"א קראסילשציקאו ז"ל מפלטובה [מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א במכתב למכון 'מוצל מאש', כותב, "הספר הנ"ל חיבר בהיותו נתון בלחץ אויב... בגיהנום הסוביטי, אשר כל כולה מלחמת חרמה על תורת ד' ועל לומדיה, בנסיבות כה נוראות צלל הגהמ"ח בעמק תלמודא דבני מערבא, וערך וסידר פירוש על ירושלמי... דבר המעורר התפעלות מגודל נפשו ועוז רוחו...").
7. הנה דבר כעי"ז ממש אשכחן אצל הלל הזקן, בשבת ל' א', ושם זה היה כשבא לענות לסתם שאלות, וצ"ע.
8. בס' חשוקי חמד מהגר" זילברשטיין שליט"א, עמ"ס גיטין, עמ' שע"ח, כותב לגבי אדם שיודע לקרות בתורה, ובאמצע לימוד עם בנו בביהמ"ד, נגשו אליו מתפללים מחדר תפלה סמוך, שכבר הוציאו ס"ת ואין להם בעל קורא, וביקשוהו שיקרא בתורה, דאין זה כבוד התורה שהספר מונח כך סתום בהמתנה, וכמבואר במ"ב סי' ס"ו סקט"ו.
ומתחילה מצדד דאין אשיו לבטל (א.ה. וא"כ גם אסור לו לבטל, כדמשמע בשו"ת אג"מ שהזכרנו למעלה), משום שכשלומד עם בנו, נוסף על מצות ת"ת, מקיים גם מצות 'ולמדתם אותם את בניכם'.
ע"ו, מה שהגר"ב ראקוו זצ"ל, גאב"ד גייטסהאד היה מעורר מהקלקול של הפלאפון, והוא גם שייך לענין זה].
9. ואולם בס' תוספות ירושלים, מסתפק אם ניתן ללמוד מכאן גם על לימוד קבוע של עצמו שיש להפסיק, ע"ש. ולא זכיתי להבין, דזיל בתר טעמא, וריב"ל אמר מצד קלה היא בעיניך וכו' משום ת"ת דבר בריה דוקא לכאורה. וצ"ע.
אכן בפני מאיר על הירושלמי (מהגר"מ אבאוויץ זצ"ל, חמיו של הגרא"ש וזוסרמן זצ"ל, בנו של בעל קובץ שיעורים), כותב, "ולא כן כו' אין מפסיקין, וא"כ גם אתה אינך צריך להפסיק, אע"פ שמנהג הוי כמו נדר, ויש לחוש שמא ישכך במרחץ, ולא יהיה עוד שהות לקרות הפרשה".
10. וראה קונטרס הצוואה (מהגר"צ ר"נ פעלינסקי זצ"ל), פ"ז, שכותב, "ועם זה לא תסתפקו בזה לבד שמסרתם בניכם למלמד, כ"א תקיימו בעצמכם ג"כ ולמדתם את בניכם, ושננתם לבניך וגו', ואם דרוש ללמוד ולשנן עמהם לחוד לבד מבית הספר, לא יקמע זמנו, ואל יאמר אין מספיק שיעורי ואלמוד עם דרדקי, כי זה אינו פוטר אותו ממ"ע של ולמדתם את בניכם... מ"ע זו שהיא יסוד התורה".
11. וכל זה כשהמדובר ללמוד עמם תורה, כשבאים למקומו, אבל לנסוע למקומם, על הדרך שנגרם לו ביטול תורה, זה צ"ע, אף שגמ"ח יש גם בזה, אבל צ"ע עד היכן צריך לבזבז זמנו, ואולי גם זה יכוי לחשב בתוך המעשר. אמנם לגבי כל אחד צריך לדעת אם זו חובתו, ואם הוא שייך לזה, דאין הכל שוין, ועמש"כ בזה בתשובות והנהגות.
וע"ע בס' הזכרון פחד יצחק עמ' ק"ז, במאמר מאת הגר"י הוטנר זצ"ל, שכתב, "בזמנינו מרבים לעורר גם את הצעירים [הרישבים] באהלה של תורה, להתפנות לצרכי עסקנות לטובת כלל ישראל... ורצוננו לפרסם כאן הלכה... בזמנינו הצורך הצבור הגדול ביותר של כלל ישראל, הוא יצירת ת"ח גדולים וריבויים, אין לך היום עסקנות יותר גדולה מצרכי הצבור מאשר תלמוד תורה, ואלה הצעירים הישובים באהלה של תורה, הם הם העסקנים המובהקים" - כלומר, מזכי הרבים הגדולים ביותר בעולמנו, הם אותם אברכים ובני ישיבות הספונים באהלה של תורה בדוקא!
וראה בספר בתורתו יהגה הנ"ל (בח"ב עמ' קצ"ד - קצ"ה וע"ש שמביא מדברי הגר"י הוטנר הנ"ל), הכותב, "וכן השיבני הגרח"ק שליט"א על השאלה אם חובה בימינו על כל אחד ואחד לעסוק בפעילות לקירוב רחוקים, וז"ל, מי שעוסק בתורה פטור מהכל בזמן הזה?. ובעמ' שס"א, מוסיף וכותב, שקירוב רחוקים שייך גם בקרובים, "שאם רק יפקח אדם את עיניו, יווכח לראות שבכל מקום שהוא נמצא, בכולל או בישיבה, ישנם רבים הזקוקים לו לסיוע וסעד רוחני, אם בלימוד או בשאר עניני עבודת ד', והאם רק מי שנפל לגמרי ראוי לסיוע, וכבר כתב החינוך

תשובה ל"מענינא דסדרא"

בתשובה לשאלה, היכן נרמז בפרשתינו מאמרם גמ"ל, "בהמתן של צדיקים אין הקב"ה מביא תקלה על ידן" (במות צ"ט ב, ועוד).

א. בפסוק (כ"ד י'), "ויקח העבד עשרה גמלים מגמלי אדניו"..", פרש"י, נכרין היו משאר גמלים, שהיו יוצאין זמומין מפני הגזל שלא ירעו בשדות אחרים", וכן להלן (כ"ד ל"ב), נאמר "ויבא האיש הביתה ויפתח הגמלים", ופרש"י, "ויפתח, התיר זמם שלהם, שהיה סותם את פיהם שלא ירעו בדרך בשדות אחרים", ומקור הדברים בב"ר כאן (ס' ח'), "ויבא האיש הביתה וגו', התיר זמומיהם".

והנה במדרש שם הקשו על זה, "ר' הונא ור' ירמיה שאל לר' חייא בר רבה, לא היו גמליו של אברהם אבינו דומים לחמורו של ר' פנחס בן יאיר...", פירוש, וכי חמורו דרבי פנחס בן יאיר עדיף מגמליו של אברהם, ולמה היה צריך לזמום פיהם של הגמלים, הרי בלא"ה לא היו רועים בשדות אחרים. וא"כ בהכרח ד'ויפתח הגמלים' לא קאי על שהתיר זמם שלהם, שסתמא כלל לא היה להם זמם.

וכבר עמדו בזה רבים מהמפרשים, דאף שלא תירצו במדרש הקושיא, זהו משום שכמה פנים יש לישוב הקושיא, באופן דמעיקרא ליתא, ולכן ברש"י פירש כסתימת המדרש מעיקרא, שבאמת היו יוצאין זמומין, עי' במפרשי המדרש שם.

ועל פי פשוטו כתב בראא"ם (שם) ליישב, לפי שאליעזר היה צריך לעבור עם הגמלים בין השדות מקום השכיח הזיקא, ובזה לא נאמר הכלל ד'אין הקב"ה מביא תקלה על ידן'. ועוד תירץ בפשיטות, דמה שהיה גבי רבי פנחס בן יאיר, לא היה בענין שסמך על הנס, אלא דאחר ששמע רבי פנחס בן יאיר שלא אכל חמורו מדבר שאינו מתוקן, הבין שזה בא לו מכח הענין דעין הקב"ה מביא תקלה על ידן, ואילו גבי אברהם ודאי כששולח את בהמותיו יש לו לזמום את פיהם, משום דאין לסמוך על הנס[18], וע"פ זה סיים הראא"ם, דקושיית המדרש "...אינה שאלה".

ואולם ברמב"ן (כ"ד ל"ב), כתב, שקושיית המדרש קושיא אלימתא היא, ומפני כ יש לדחות הפירוש הנ"ל ש'ויפתח הגמלים' היינו שהתיר זמם שלהם, אלא הפירוש הוא "שפתח מוסרי צוארם, כי המנהג הלהילכם קשורים"... ", וז"ל, "...וזו שאלה לסתור פתוח הזמם, כי אי אפשר שיהיה החסידות בביתו של רבי פנחס בן יאיר, גדול יותר מביתו של אברהם אבינו, וכאשר חמורו של רבי פנחס בן יאיר איננו צריך להשתמר מן הדברים האסורים לבעליו להאכילו, כל שכן גמליו של אברהם אבינו, ואין צריך לזממם, כי לא יאונה לצדיק כל און", ולכן פירש הרמב"ן דפיתוח הגמלים היינו שפתח מוסרי צוארם וכו'[19].

ונמצא דלפירוש הרמב"ן, נרמז בפסוק 'ויפתח הגמלים', דבהמתן של צדיקים אין הקב"ה מביא תקלה על ידן, שפירוש הכתוב הוא שפתח להם קשרי צוארם, ולא שפתח להם הזמם שלהם, כי לא הוצרכו לזמם, משום דאין הקב"ה מביא וכו'.

ב. עוד יש רמז לזה בפרשתינו בפסוק (כ"ד, כ"א - כ"ב), "והאיש משתאה לה מחריש לדעת ההצליח ה' דרכו אם לא. ויהי כאשר כלו הגמלים לשתות ויקח האיש נזם זהב...".

ולכאורה יש להתבונן, מה היה מסופק אליעזר מעיקרא, ובמה הותר ספיקו ע"י שכילו הגמלים לשתות.

והנה ברש"י פירש, שעדיין היה מסופק אם מפשפת אברהם היא, או לא. ולפי"ז עדיין יש להבין, דפשטות הכתוב 'ויהי כאשר כלו הגמלים...', משמע שכאשר כילו הגמלים לשתות, מיד נפשט לו ספיקו, ולכאורה במה נפשט לו ספיקו על ידי כן.

ויעוין ב'טעמא דקרא' כאן, שכתב לבאר ע"פ הנ"ל, ד'בהמתן של צדיקים אין הקב"ה מביא תקלה על ידן', דאליעזר היה מסופק, דשמא רבקה איננה אלא נערה שנשכרה בני העיר למלאות להם מים, וא"כ לכאורה הוא שלא כהוגן מה שנתנה מהמים לאורח, ללא רשותם של בני העיר.

אמנם לאחר שראה שהגמלים שותים מן המים, הותר ספיקו, שהרי גמליו של אברהם אבינו לא היו נהנים מן הגזל[20], לא מבעיא לדעת הרמב"ן הנ"ל, דגמליו של אברהם אבינו לא היו זמומין כלל, דלא גרעיי מחמורו של רבי פנחס בן יאיר, אלא אף לפרש"י שהיו זמומין, היינו מפני דאין סומכין על הנס, וכמו שביאר בראא"ם, אבל ודאי דלכו"ע לא היו אוכלות מעצמם מן המיסור. ומעתה, אם שתו הגמלים מן המים, בהכרח שרבקה איננה 'שכירה' של בני העיר, וא"כ אין כאן אבק גזל כלל, אלא המים הפקר, וכל מה שנותנת לו מן המים, הוא מצד מידת החסד שבה.

ואולם, לכאורה לפי"ז, כבר תיכף כשהתחילו לשתות היה לו לאליעזר להסיק מסקנתו זו, שהרי אפילו מעט אין להם לשתות מן הגזל, וכ"ש עד שגמרו לשתות, שודאי שתו מים רבים. אלא, שעדיין היה סבור אליעזר, דשמא תיכף כשיכלו הגמלים לשתות, תבקש הנערה את הכסף טבין ותקילין עבור המים הרבים, אבל משכילו הגמלים לשתות ולא בקשה דבר, אז ידע אליעזר שהכל ממידת החסד, ולכן תיכף נתן לה הצמידים וכו'.

ולפי"ז אפשר לפרש גם דברי רש"י הנ"ל, דע"י כן ידע גם שהיא ממשפחת אברהם, לפי שאברהם עמוד החסד, בענין שלא היה במנצא חסד בעולם, כי אם במשפחת אברהם, וכשראה אליעזר מסירות זו של רבקה לחסד, ידע כי הצליח ה' דרכו, להביא לאברהם נערה ממשפחתו,

מצוה ס"ו, והזהירתנו תורתנו השלמה לסעוד המך טרם יצטרך לבא אל השאלה... ובגלל אבות תושיע בנים".

12. יש לעיין במה שנהגו בליל שבת לברך את הבנים, למה מברכים כאו"א בפני עצמו, והלא אותו נוסח ברכה מברך לכולם, וא"כ למה האב לא מברך את כולם כאחד, וגם אם יש לברך בסמיכת הידים, הא חזינן בברכת הבנים, דאין זה מעכב שיהיה על הראש ממש [לכן היה מנהג רבנים שבירכו את קהלם, ובס' אור החמה (תולדות בעל שד"ח, עמ' נ"ו), יש תמונה מבעל שד"ח שנושא שני ידיו מול ראשי המתברכים ממש כמו בברכת כהנים].

וחשבתי אולי נהגו כן כדי להבדיל מברכת כהנים, ומשום החשש שכתבו בס' נהג כצאן יוסף, ובתורה תמימה בשם הגר"א. וצ"ע כעת.

13. ועי' במושב זקנים עה"ת (פ' מקץ, מ"ג ל"ג), שהביא את פרש"י, וכתב ע"ז, "אך קשה הלשון דהיה לו לכתוב ויושיבום לפניו כו' שהיה משמע שיוסף היה מושיבם לפניו וכו', לכן נראה דה"פ ויושבו לפניו מאליהם, כי כך היה דרכם תמיד לשבת בכל המסיבות, הבכור בכבודתו והצעיר כצעירותו" (ומבאר שם את ענין 'ויתמהו האנשים' באופן אחר), אבל במדרש שהובא בארש"י, וכן ע"ש ברשב"ם שמפרש, "וישבו לפניו, צוה יוסף להושיבם כך", וכותב, "ויתמהו [האנשים], שהרי כולם נולדו בז' שנים [ולא ניכר הגדלות של אחד על חבירו], ואין להבחין איזה קודם לזה", ומשמע שאם היה ניכר, מובן שציוה להושיבם כך, דכן הוא בנוהג שבעולם.

14. וראה בכתובות ק"ג ב', אמר להן לבני קטן אני צריך וכו', אמר להן לבני גדול אני צריך וכו'. וכתב המהרש"א, "היה ראוי להקדים לקרוא בנו גדול, ואפשר דהחכמה היתה חביבה בעיניו מהנשיאות, וכן לעיל שמעון בנו חכם גמליאל בנו נשיא".

15. בשו"ע יו"ד סי' ר"מ סכ"ב איתא, "חייב אדם בכבוד אחיו הגדול, בין שהוא אחיו מאביו, בין שהוא אחיו מאמו", ובגליון מהרש"א מביא בשם שו"ת הלק"ט, ובשם השבות יעקב, שדוקא אחיו הראשון ולא השני אף שגדול ממנו בשנים, ובפ"ת שם מביא מהשבות יעקב הנ"ל, דעכ"פ ממדת דרך ארץ שלא לדבר בפני מי שגדול ממנו, זה ודאי יש כלפי כל אח שגדול ממנו (ועי' אדר"נ פל"א אות י"ב), ואמנם עי' כתובות ק"ג ב', דרבי מינה אמר ר"ח בר חמא לראש ישיבה, ולא קיבל ר"ח, "שהיה רב אפס גדול ממנו שתי שנים ומחצה", ומבואר דאע"פ שבתורה היה ר"ח גדול, מ"מ משום מנין השנים לא קיבל.

16. ופלא שלא מצאתי מי מקדושים שדיבר בענין אם בברכת אב לבנים יש דין או ענין שיברכנה דוקא לפי הסדר, ואולי בשביל שהוא מדת דרך ארץ בעלמא שכל אחד ממילא נוהג בו.

וסמוך לחתימה, מצאתי בס"ד, דאתא לידי ספר שיבת ציון (מהגרב"ד מוצפי שליט"א) - שבת, ח"א, שער ה' אות ט"ז, שכותב, "סדר ברכות הוא, קודם הבנים העוסקים בתורה, ואחריהם הבנות, ויברכם עפ"י גדלם, הגדול ראשון ואח"כ הבא אחריו, ויברכם עפ"י גדלם הגדול ראשון, ואח"כ הבא אחריו", ובמקורות כותב, "כך אמר לי מור אבי, וכן היה מנהגו, וכמ"ש בגמ' (ב"ב ק"י ב') דבן קודם לבת, וכ"ה בירושלמי (ב"ב ח' א'), ובן גדול קודם לקטן ממנו (מדרש תנאים, דברים י"ז כ), וכ"א בילקוט שמעוני (כי תצא התקכ"ח)", וע"ש גם לענין הסדר בסב עם נכדו.

17. ובסדר פרשיות להאדר"ת עמ' ש"ז, ועמ' שי"ח, כותב, דדין כיבוד אח גדול, הוא כל שגדול ממנו אפילו שאינו הגדול בשבכולם. ושכן מבואר ברש"י במש"כ דיששכר וזבולן לא היו מדברים בפני אחיהם הגדולים *מהם*, אע"פ שלא היו בכורים אם הגדולים מכולם [וע"ש באדר"ת שמביא מפרש"י (דברים כ"ב ט"ז), "ואמר אבי הנערה, אלמא שאין רשות לאשה לדבר בפני האיש" (ובבאר השדה על פרש"י עה"ת - מתלמידו של בעל ה'משכיל לדוד', מבאר דליכא להקשות מפני סורר ומורה שגם האב צריכה לדבר, דהתם צריך לדעת שגם האם רוצה, כדי שיתחייב].

18. ועוד י"ל, שלא היה חפץ אברהם שאינו כשאינם זמומין, כדי שלא יחשדו בו העולם שאינו מקפיד על הגזל. ועוד, כדי ללמד ולפרסם ענין איסור הגזל, מן הראוי לומר שלכן הקפיד לעולם להוציאן זמומין, שיהיו לתוכחה ולעד בעיני העולם, שאין הכל הפקר.

19. ואפשר שכוונת הרמב"ן, דאף שאין לסמוך על הנס וכו', מ"מ זהו דוקא לענין אם אברהם עצמו מולילן, שהוא כשליעצמו אפשר שאין לו לסמוך על הנס, אבל כאן י"ל דאליעזר מעצמו לקח הגמלים, וכלשון הכתוב, "ויקח העבד עשרה גמלים מגמלי אדניו...", הרי משמע שלקח מעצמו, ועי' ברמב"ן שם שהביא דיש מפרשים "...כי העבד כאשר נשבע, מיד הלך מעצמו, ולקח עשרה גמלים מגמלי אדוניו, כי כל טוב אדוניו היה בידו", וא"כ שפיר י"ל שלא היו זמומין עדיין, שהרי היו ברשות אברהם, ואליעזר הכינם לדרכו, וע"ז שפיר י"ל דאליעזר עכ"פ יוכל לסמוך על חסידותו של אברהם, שאין הקב"ה מביא תקלה על ידו.

[אבל שיסמוך אליעזר על עצמו מחמת שהוא בן בית של אברהם, לא מהני, וכמש"כ התוס' בגיטין (ז' א', ד"ה השתא), דאף דכלפי הצדיק עצמו שייך ענין דאין הקב"ה מביא תקלה על ידו, אבל אין זה שייך כלפי בני ביתו].

20. לכאורה צ"ב, דתיפוש ליה שאליעזר עצמו עבד אברהם הוא, ולא גרע מבהמתן של אברהם שאינה אוכלת מן הגזל, וא"כ כיצד הוא שתה תחילה מן המים. ואמנם למש"כ התוס' בגיטין הנ"ל, ניחא, דעל בני ביתו של צדיק לא נאמר כלל זה.

ואולם אם נימא דלענין זה עבד שוה לבהמה, ואליעזר עבד היה, וקרי ליה אברהם 'עם החמור', 'עם הדומה לחמור', א"כ הדרא קושיא לדוכתא, דמאחר ונוהגת במידת החסד כל כך, בהכרח שהיא הנערה הראויה לבית אברהם, וכיון שהיה רצון אברהם ליקח ממשפחתו, ממילא 'רצון יראיו יעשה', וודאי היא גם ממשפחת אברהם.

ג. תשו"ח לרבים מהמשיבים שליט"א, שציינו לנו לדברי האבות דרבי נתן (נוסחא א', שלחי פ"ח), דמפורש לדהיא ענין זה מפרשתינו, דהכי איתא שם, "כשם שהצדיקים הראשונים היו חסידים, כך בהמתן היו חסידות. אמרו, גמליו של אברהם אבינו לא כנכסו לבית שיש בו עבודת אלילים, שנאמר (שם כ"א), ואנכי פניתי בית ומקום לגמלים, ואנכי פניתי את הבית מתרפים. ומה ת"ל 'ומקום לגמלים', מלמד שלא נכנסו לבית לבן הארמי, עד שפנו כל העבודת אלילים מפניהם", והיינו דאף שלבן הוא זה שפינה לה המקום, אבל זה היה אחר שלא רצו ליכנס קודם לכן.

תשובה ל"כתב חידה"

מי אני: "אלדעה [בן מדין]".

דמות הקשורה: "וּבְנֵי מִדְיָן עֵיפָה וְעֵפֶר וַחֲנֹךְ וַאֲבִידָע וְאֶלְדָּעָה כָּל אֵלֶּה בְּנֵי קְטוּרָה". בראשית כ"ה ד'.

קטן הבנים הייתי – שאלדעה היה קטן הבנים של מדין אביו בנה הרביעי של קטורה.

שמדין היה בנה הרביעי של קטורה[21], כמפורש בקרא (כ"ה א' - ב'), "וַיֹּסֶף אַבְרָהָם וַיִּקַּח אִשָּׁה וּשְׁמָהּ קְטוּרָה. וַתֵּלֶד לוֹ אֶת זִמְרָן וְאֶת יָקְשָׁן וְאֶת מְדָן וְאֶת מִדְיָן וְאֶת יִשְׁבָּק וְאֶת שּׁוּחַ".

ואלדעה היה בנו החמישי והקטן של מדין, ג"ז מפורש בקרא (שם ד'), "וּבְנֵי מִדְיָן עֵיפָה וְעֵפֶר וַחֲנֹךְ וַאֲבִידָע וְאֶלְדָּעָה כָּל אֵלֶּה בְּנֵי קְטוּרָה".

ומה שכתבנו שהיה אלדעה הקטן בנו מדין אביו, כן הוא פשטות המקרא, שהרי נמנה אחרון, ובדרך כלל המנין הוא לפי סדר תולדותם, אלא אם כן למדו חז"ל אחרת[22].

ושבט שלם הקמתי – שאלדעה הקים שבט שלם במדין עמו.

שאלדעה הקים שבט שלם, שחמשה בתי אבות היו במדין, שמכל אחד מבני מדין בן קטורה, הוקם בית אב, שבט שלם, הנקרא על שמו, ובראשי כל בית אב, עמד מלך שהיה מבני אותו בית אב, וכדלהלן [וזאת מלבד הגדול שבין ראשי בתי האבות, שהיה ראש ומלך על כולם וכדלהלן]. ע"פ רש"י במדבר כ"ה ט"ו.

ולשון 'שבט' נופל על 'בית אב', ש'שבט' הוא שם כללי על משפחות רבות, וכ'בית אב' שאף הוא שם כללי על משפחות רבות, וזאת ע"פ מה שכתב הרלב"ג על הפסוק (דברים כ"ט י"ז), "פֶּן יֵשׁ בָּכֶם אִישׁ אוֹ אִשָּׁה אוֹ מִשְׁפָּחָה אוֹ שֵׁבֶט אֲשֶׁר לְבָבוֹ פֹנֶה הַיּוֹם מֵעִם ה' אלקינו לְלֶכֶת לַעֲבֹד אֶת אֱלֹהֵי הַגּוֹיִם הָהֵם פֶּן יֵשׁ בָּכֶם שֹׁרֶשׁ פֹּרֶה רֹאשׁ וְלַעֲנָה", "לפי שזה הדבר מגונה התחיל בפחות, ואמר איש או אשה, והוא היחיד או היחידה. ואחר זה זכר המשפחה, שהיא כוללת אנשים רבים. ואחר זה זכר השבט, שהוא כולל משפחות רבות".

בני זכה למלכות – שרבע בנו של אלדעה זכה למלכות, להיות המלך של בית האב שיצא מאלדעה אביו.

שרבע זכה למלכות[23], שנמנה בתורה בין חמשת מלכי מדין (במדבר כ"א ח'), "וְאֶת מַלְכֵי מִדְיָן הָרְגוּ עַל חֲלָלֵיהֶם אֶת אֱוִי וְאֶת רֶקֶם וְאֶת צוּר וְאֶת חוּר וְאֶת רֶבַע חֲמֵשֶׁת מַלְכֵי מִדְיָן וְאֶת בִּלְעָם בֶּן בְּעוֹר הָרְגוּ בַּחֶרֶב".

וכל אחד מחמשת מדין הללו, מלכו כל אחד על בית האב שלו, כן נראה פשטות הדברים, ואף נראה כן ממשמעות פרש"י במדבר כ"ה ט"ו ד"ה בית אב[24].

ועל כל החמשה מלך צור, שהיה המלך של כל האומה מדין, כמפורש בקרא (במדבר שם), "קֹשֵׁם הָאִשָּׁה הַמִּכָּה הַמִּדְיָנִית כְּזִבִּי בַת צוּר רֹאשׁ אֻמּוֹת בֵּית אָב בְּמִדְיָן הוּא", וכן למדו בבמד"ר כ"א א' ג' ותנחומא פינחס ב', בביאור דברי הכתוב, "אבל הוא [צור], מלך שבכולם", וכפרש"י שם.

ויעוין בתרגום יהונתן שם, שכתב ש'צור' הוא 'בלק'[25], "...כְּזִבִּי בְּרַת צוּר, דְּמִתְקָרְיֵא שְׁלוֹנָאֵי בְּרַת בָּלָק...", וכן כתב במקום אחר (שם ל"א ח'), "...וית צור הוא בלק...", וכן משמעות הדברים בבמד"ר כ' ד', "בלק בן צפור מלך למואב בעת ההיא. והלא מתחלה נסיך היה, שנאמר, את אוי ואת רקם [וגו']", אלא משנהגרא סיחון המליכוהו תחתיו בעת ההיא, שגרמה לו שעה" (שממה שהמדרש שואל על בלק שמתחילה היה מנסיכי מדין, משמע שהיה אחד מחמשת הנסיכים, ואם הוא אחד מהם, בע"כ שהוא צור, שעליו התורה כותבת שהיה ראש אמות במדין[26].

שוב מצאתי כן להדיא בתנחומא בלק ד', "בלק בן צפור מלך וגו', והלא מתחילה נסיך היה, שנאמר, את אוי ואת רקם ואת צור ואת חור ואת רבע נסיכי מדין, אלא משנהגרא סיחון המליכו אותו תחתיו. בעת ההיא, שגרמה לו שעה.

ובדברי המדרשים הללו מבואר, היאך יתכן ובלק שהוא ממדין, שימש כמלך על מואב, אלא שלאחר וסיחון נהרג, גרמה לו השעה שהשלימו מואב ומדין מאימת ישראל כדאיתא שם, והמליכו עליהם מלך אחד ממדין.

ורבע הוא בנו של אלדעה, כדאיתא בספר הישר (פרשת חיי שרה, עמ' ק"ב, ד"ה ובני מדין), "...ובני אלדעה, יַכִּיר וְרֶבַע וּמַלְחִיָּה וּגְבָל....[27]".

ומיתתו מחמת זנות – שרבע בנו של אלדעה שזכה למלכות, נהרג מחמת שהתחטיא את ישראל בזנות.

שהמדינים התחיאו את ישראל בזנות, מפורש בקרא (במדבר כ"ה א' - ג'), "וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בַּשִּׁטִּים וַיָּחֶל הָעָם לִזְנוֹת אֶל בְּנוֹת מוֹאָב. וַתִּקְרֶאן לָעָם לְזִבְחֵי אֱלֹהֵיהֶן וַיֹּאכַל הָעָם וַיִּשְׁתַּחֲווּ לֵאלֹהֵיהֶן. וַיִּצָּמֶד יִשְׂרָאֵל לְבַעַל פְּעוֹר וַיִּחַר אַף ה' בְּיִשְׂרָאֵל", ויעויין במדרשים היאך היו הדברים, שבעצתו של בלעם התחיאו בנות מדין את בני ישראל. ומחמת כן נצטוו ישראל להורגם, כמפורש ג"ז בקרא (שם ט"ז - י"ח), "וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר. צָרוֹר אֶת הַמִּדְיָנִים וְהִכִּיתֶם אוֹתָם. כִּי צֹרְרִים הֵם לָכֶם בְּנִכְלֵיהֶם אֲשֶׁר נָכַל לָכֶם עַל דְּבַר פְּעוֹר וְעַל דִּבַּר כָּזְבִּי בַת נָשִׂיא מִדְיָן אֲחֹתָם הַמֻּכָּה בְּיוֹם הַמַּגֵּפָה עַל דִּבַּר פְּעוֹר".

ובמלחמה זו בה יצאו לצרור את המדינים, היכו את רבע בן אלדעה, כמפורש בקרא (שם כ"א ז' - ח'), "וַיִּצְבְּאוּ עַל מִדְיָן כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה וַיַּהַרְגוּ כָל זָכָר. וְאֶת מַלְכֵי מִדְיָן הָרְגוּ עַל חֲלָלֵיהֶם אֶת אֱוִי וְאֶת רֶקֶם וְאֶת צוּר וְאֶת חוּר וְאֶת רֶבַע חֲמֵשֶׁת מַלְכֵי מִדְיָן וְאֶת בִּלְעָם בֶּן בְּעוֹר הָרְגוּ בַּחֶרֶב".

ומה שכתבנו שרבע נענש על שהכשיל את ישראל בעבירה, כן אף שלא מצאנו להדיא שהמלכים שהיו במדין הם עצמם החטיאו את ישראל בבנותיהם [מלבד צור עצמו, שהפקיר את בתו ושלחה לחטוא עם הגדול שבהם, והיא אכן חטאה עם אחד הגדולים, עם זמרי בן סלוא נשיא שבט שמעון], הוא ע"פ מה דאיתא בספרי (מטות פ"א ח' - קר"ז), "ואת מלכי מדין [הרגו על חלליהם וגו'. חמשת מלכי מדין] למה נאמר, והלא כבר נאמר את אוי ואת רקם ואת צור ואת חור ואת רבע, ומה ת"ל חמשת מלכי מדין, מגיד הכתוב שכשם ששנו כולם בעצה אחת, כך שנו כולם בפורענות", וכפרש"י בל"א ח', הובא גם בילקוט מטות תשפ"ה ד"ה אותם.

וע"ע באחרונים שהקשו, היכן מצאנו כדבר הזה, ששאר מלכי מדין ג"כ היו בעצה זו להכשיל את ישראל בעבירה. וכתב בנחלת יעקב, שבלעם נתן את העצה לבלק שהיה הגדול שבהם, ובלק סיפר לפניהם את עצת בלעם, וכל חמשת המלכים הוסיפו להכשיל בדבר פעור והפקירו בנותיהן.

ובענין היאך היתה הריגתו, עיין מה שהארכנו בזה בגליון [131], פרשת פינחס תש"ע, בתשובה לכתב חידה.

לאחר המלחמה בה מתו גיבורי – שלאחר מלחמת ישראל במדין שבה מתו כל גיבורי מדין, ובכללם גיבורי 'בית האב' של אלדעה.

שבמלחמת ישראל במדין נהרגו כל גיבורי מדין, כמפורש בקרא (במדבר כ"א ז'), "וַיִּצְבְּאוּ עַל מִדְיָן כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה וַיַּהַרְגוּ כָּל זָכָר", שבני ישראל הרגו את כל הגיבורים והלוחמים שיצאו למלחמה כנגדם, ואף את כל הזכרים שבאומה זו.

וע"ע באבע"ז שם שכתב, "ויהרגו כל זכר. גדול בשנים", ומה שדחקו לפרש לכאורה שלא כפשוטו, שהרגו את כל זכרי מדין, הוא משום שם שנאמר אח"כ (שם י"ז), "וְעַתָּה הִרְגוּ כָל זָכָר בַּטָּף...", דאח"ל ש'ויהרגו כל זכר' הוא כפשוטו, על איזה זכרים נצטוו כעת ישראל להורגם, האם על אותם אלו התינוקות הזכרים שנולדו בשעות אלו באומה המדינית[28], אלא מכאן מוכח ש'ויהרגו כל זכר' אינו כפשוטו, אלא מדבר רק בגדולים, ולכך ביאר האבע"ז כן.

שוב מצאתי כן להדיא ברבינו בחיי שם, שכתב, "ויהרגו כל זכר. הגדולים, כי הטף עם הנשים בזזום".

ומותו הנשים יוצאי חלצי – שלאחר מלחמת ישראל במדין בה מתו כל גיבורי האומה המדינית, וכדלעיל, ומותו הנשים יוצאי חלציו של אלדעה, יחד עם כל בנות האומה המדינית.

שלאחר מלחמת ישראל במדין, המיתו את נשי המדינים, כמפורש בקרא בארוכה (במדבר כ"א ט' - י"ז), "וַיִּשְׁבוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת נְשֵׁי מִדְיָן וְאֶת טַפָּם... וַיֵּצְאוּ מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וְכָל נְשִׂיאֵי הָעֵדָה לִקְרָאתָם אֶל מִחוּץ לַמַّחֲנֶה. וַיִּקְצֹף מֹשֶׁה עַל פְּקוּדֵי הֶחָיִל שָׂרֵי הָאֲלָפִים וְשָׂרֵי הַמֵּאוֹת הַבָּאִים מִצְּבָא הַמִּלְחָמָה. וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם מֹשֶׁה הֲחִיִּיתֶם כָּל נְקֵבָה. הֵן הֵנָּה הָיוּ לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל בִּדְבַר בִּלְעָם לִמְסָר מַעַל בַּה' עַל דְּבַר פְּעוֹר וַתְּהִי הַמַּגֵּפָה בַּעֲדַת ה'. וְעַתָּה הִרְגוּ כָל זָכָר בַּטָּף וְכָל אִשָּׁה יֹדַעַת אִישׁ לְמִשְׁכַּב זָכָר הָרֹגוּ...".

ויעין ביבמות ס' ב', וכן פרש"י עה"פ, היאך בדקו והבחינו בין הנשים, אם היא ראויה למשכב, שהעבירום לפני הציץ, וכל מי שפניה היו מוריקות, בידוע שראויה היא והרגוה, וכל מי שלא היו פניה מוריקות, לא הרגוה, וכתב רש"י בגמ' שם, שהיה זה על ידי נס.

ובעיקר שמו 'אלדעה'. יעויין בפירוש רבינו אפרים, ס"ה ב' - ד' (עמ' פ'), שדרש את שמותיהם של כל בני קטורה, וחלקם נדרשו לשבח, שעתידין לשוב להקב"ה, *"עיפה"*. שעתידין לעסוק בתורה שנקראת מגילה עפה, ולהאמין בהקב"ה שנאמר (עמוס ד' י"ג), כי הנה יוצר הרים ובורא רוח וכו', עושה שחר (ו)עיפה וגו'. *ועפר*. שעתידין להתאבק בעפר רגליהם של צדיקים. *וחנוך*. שעתידין לחנוך בניהם במצות. *ואבידע ואלדעה*. ילמדו לדעת אביהם שבשמים ודעת עליון, שנאמר (ישעיה ס"ו כ"א), וגם מכם אקח לכהנים ללוים אמר השם".

ועי'.

21. עיין בגליון ק"ג, פרשת תולדת תש"ע, בתשובה לכתב חידה, בהערה, שהבאנו את דברי הספורנו בבראשית כ"ה ב', שכתב, שכל אותם ששה המוזכרים כבני קטורה, לא היו כלל בני אברהם, אלא רק שגידלתם בביתו של אברהם, ולכך נכתבו בתורה כבניו, והארכנו שם בדבריו בראיות רקושיות, עיי"ש ותורה נחת.

22. וגם לאחר החיפוש לא מצאתי מי שכתב בענין זה, שהם אינם מנויים לפי סדר תולדותם.

23. ולענין מה אכן היו מלכים או רק נסיכים, או נשיאים, עיין מה שהארכנו בענין זה בגליון פ"ג, פרשת במדבר ס"ט, בתשובה לכתב חידה, וע"ע ברמב"ן במדבר כ"ב ד'.

24. ואף שהדברים לכאורה פשוטים, שכל אחד מהם מלך על בית האב של משפחתו, זכורני שבעבר ראיתי הדברים מפורשים במקו"א, ולא מצאתים.

והיודע מקומו נודה לו אם יודיענו להגדיל תורה ולהאדירה.

25. איברא, שלפי"ז צ"ב הא דרות נקראת בכתבי הקודש 'רות המואביה', וכגון (רות ב' ב'), "וַתֹּאמֶר רוּת הַמּוֹאֲבִיָּה...", וכהנה רבות, ואיתא בחז"ל בכמה דוכתי שהיתה בתו של עגלון בנו של בלק, וכגון בסוטה מ"ז א', "ואמר רבי יוסי בן חוני, רות בתו של עגלון בנו של בלק היתה" (וע"ע סנהדרין ק"ה ב', הוריות י' ב'), ואם כדברי המדרש שהבאנו, שבלק עצמו מדיני היה, נמצא שרות אינה מואבית אלא רק מדינית.

והיודע ביאור בענין זה, נודה לו אם יודיענו להגדיל תורה ולהאדירה.

26. וע"ע באו"ח עה"ת במדבר כ"ה ט"ו, שמאריך לבאר ענין זה.

27. והערתקנו בזה את כל דברי הספר הישר אודות בני מדין:

"ובני מדין בן אברהם הלכו מזרחה לארץ כוש, וימצאו שם בקעה גדולה בארץ הקדם, וישבו שם עיר וישבו בה, היא ארץ מדין עד היום. וישב מדין בעירו אשר בנה הוא וחמשת בניו וכל אשר לו.

ואלה שמות בני מדין לשמותם בעריהם, עיפה ועפר וחנוך ואבידע ואלדעה. ויהיו בני עיפה, מֵיתָח וּמִישָׁר וָאֵוִי וְאֲצָלוֹנִי. ובני עפר, עפרון וצור ואֶלְיָרוֹן וּמִידוֹן. ובני חנוך, רעואל וְרֶקֶם וְעֵזִי וְאֵלְיוֹשֻׁב וחֶלֶד. ובני אבידע, חוֹר וּמִלּוֹר וקַרְוִיל וּמַלְחִי. ובני אלדעה, יַכִּיר וְרֶבַע וּמַלְחִיָּה וּגְבָל. אלא משפחת המדינים למשפחתם, ואחר נפוצו משפחות מדין בארץ מדין".

28. ויעויין בספורנו שם שכתב, "הרגו כל זכר בטוף. אע"פ שאין ראויים למשכב, וזה לנקמה, שלא ישאר למדין נין ונכד".

ועי"ע בתולדות יצחק לרבי יצחק קארו, שכתב שם, "...לזה אמר הרגו כל זכר, אפילו תינוק בן יומו". וע"ע בכלי יקר שם שהאריך בטעם הריגת הטף.

סיפור ושאלה בצידו

לעורר את בני המשפחה ללימוד הפרשה עם פרש"י.

כל תכלית בריאת העולם והאדם היא, שהקב"ה רוצה להיטיב עם ברואיו וליתן להם שכר טוב לנצח נצחים, וזאת על ידי שיתמודדו ויעמדו בנסיונות החיים, בעמל ויגיעת התורה וקיום המצוות, ועל ידם יזכו לחיי עולם הבא, לריב טוב הצפון לצדיקים, ועל כן כל חיי האדם מלאים נסיונות, עליהם יש להתגבר ולקבל שכר.

דור דור ונסיונותיו, דור דור ומעלותיו. לא הרי דורות הראשונים עם נסיונות האמונה בבורא העולם, במציאותו ויחודו, כאשר כולם מסביב מאמינים בפסילי עץ ואבן, כדורות האחרונים, שאין כלל נסיון בזה, ולא הרי הדורות שלפנינו, שבהם היצר הרע הסתתר מאחורי אידיאולוגיות שונות, כהרי דורנו, בו הנסיון הוא בתאוות ושטויות אחרות.

דור התהפוכות' בו אנו חיים, נסיונותיו הם שונים, ועל כן זכה הוא לכינויים רבים ושונים, המנסים לבטא את השוקת השבורה מולה אנו עומדים, ועמה אנו צריכים להתמודד ולהתגבר לחיות את חיינו כדרכה של תורה, בעמל התורה ושמירת המצוות, ולגדל ולחנך את עמלינו אלו הבנים והבנות, לדור נוסף של עובדי ה', הנושאים בגאון ובעוז את דגל שמירת התורה וקיום מצוותיה.

אחד הדברים המיוחדים לדור בלא דעה' זה, הוא היצר הגדול של האדם לדעת על כל מה שקורה בכל העולם כולו, במקום להשקיע את הכח העצום של תכונת הסקרנות והידיעה, לידיעת התורה הקדושה, לידע עוד ועוד מסכתות שלא למד, עוד רש"י ועוד תוספות שאינו יודע, עוד חידוש ועוד מערכה, עוד מדרש ועוד אגדה, מבזבזים את היכולת העצומה הזו לידיעת עוד פירור של 'חדשות', מה אירע בגוטמאלה, ומה קרה בזימבואה, לקריאת ארבעה עמודי כתבה מרתקת על מאורעות הבחירות באיי הפיליפינים, או כתבה נרחבת אודות הפגנת הנגרים בהונגריה במחאה על יקור הלחם והנפט, למאמרי ניתוח והסבר מה אמר רשע פלוני ומה השיב לו פושע אלמוני, וכהנה וכהנה ידיעות "חשובות ביותר" לקיום האנושות כולה, ולפתח את שכלו ודעתו של הקורא, ב"השכלה רחבה".

בעקבות הצפתו של האדם בידיעות רבות בכל תחום, מרוב היצע, כבר קשה להחליט לבד בכל נושא שצריך. אפילו קניית גפינה, פעולה שלפני כמה עשורים היתה פשוטה ביותר, כיום מאוד קשה ומסובכת, ההיצע הרחב שיש בכל חנות מכולת שכונתית קטנה, מבלבלת קונה ממוצע, ופעמים רבות לבסוף הוא קונה את מה שהוא לא תכנן ולא צריך.

אם כך הם פני הדברים לגבי פעולות פשוטות שתמיד יכלו לעשותם בלא שום ייעוץ, הרי פעולות מסובכות יותר, מצריכים כיום צוות שלם של יועצים, ומעליהם עומד היועץ המכריע, שעל פי עצתו יש להכריע בין כל עצות היועצים למיניהם, שפעמים רבות סותרות אחת את רעותה. ואף יועצים אלו, פעמים רבות נזקקים ליועצי משנה, שיעזרו להם בעצות טובות שאותם ישווקו וימכרו.

ניהול עסק, בדורות עברו היה יחסית ענין פשוט. צריך היה פעם בשנה לנסוע לירידי האזורי, להתפלל לסייעתא דשמיא לרכוש את הסחורה הנצרכת במחיר מוזל, ולאחר שמביאים את כל הכבודה לחנות, יש לעשות חשבון כמה עולה כל מוצר, ל'תמחר' אותו לפי חשבון מסוים של ריוח, ולהתפלל למי שהפרנסה ממנו, שישלח לו לקוחות ויהיה לו פרנסה בריוח.

בימינו, אף ניהול עסק קטן הוא דבר מסובך עד מאוד. אמנם לא צריך לנסוע לירידי, אלא הספקים מביאים את הסחורה עד פתח החנות, ופעמים רבות אף מסדרים אותה על המדפים בחנות, אבל ההחלטה וההכרעה בכל עת וזמן על אסטרטגיה של המסחר והשוק, היכן להשקיע והיכן לקצץ, מה סגנון הפרסום, וכן על זה הדרך הרבה מאוד, עד שמהלך שכזה כבד מאוד להרבה בעלי עסקים, והם שוכרים את שירותיהם של משרדי ייעוץ ופרסום, המסייעים להם בעבודתם זו.

אעל בעלי עסקים גדולים, פעמים רבות מגיעה לפניהם הזדמנות מיוחדת הטומנת בקרבה סיכוי עצום להצלחה, ועמה יחד, סיכוי גדול לנפילה וריסוק. בספקות בכגון אלו לא ניתן להסתמך על הצוות הקבוע לייעוץ, אלא פונים ל'יועצי סתרים', שתמורת סכומי עתק מעייצים מהי הדרך הטובה ביותר להצלחה מסחררת, אך גם לאחר הייעוץ עמם, האדם אינו יכול לשבת רגוע, כל עוד אינו יודע שלא רק שהוא ניצל מנפילה וקריסה, אלא אף השקעתו הגדולה הצליחה, והוא המריא ללכלך.

גם האחים זרח ופרץ וועלטרייכערס*, שהיו ידועים בעושרם האגדי ובחברות הענק שברשות כל אחד מהם, החזיקו צוותות שלמים של יועצי שווק ופרסום, יועצים כלכליים ויועצים מומחים לפרט מסוים, ועל גביהם היועץ המכריע, שעל פיו הוכרע כל דבר, והיוונה את המילה האחרונה בכל נושא.

ההבדל הגדול ביניהם היה, כאשר עמדה בפניהם עסקה גדולה עם סיכויים רבים, יחד עם סיכונים לא קטנים, בשעה זו היה פונה זרח, האח הגדול, לייענקלה עייצעסגעבער*, היועץ הסתרים המיוחד ביותר, בעל 'שם' הטוב ביותר, שבקביעותו מייעץ לכל אותם שועי ארץ, ונחשב כיועץ היוקרתי ביותר. ואילו פרץ, האח הצעיר יותר, היה פונה לייועץ סתרים שאכן נסתר, שהיה מייעץ לו את הטוב ביותר עבורו.

באחד הימים הבחין זרח, שלמרות היותו מתייעץ בקביעות עם אותו יועץ ידוע ומומחה, בכל זאת, לא תמיד עצותיו כיוונו אל האמת, פעמים אף היו לרעה, שבעטיים הוא הפסיד מליונים, ואילו אחיו הצעיר המתייעץ עם יועץ פשוט, בלא שם עולמי, דרכיו מצליחות יותר, העצות אותן שומע ומקבל, נאמנות וטובות, ועוזרות ומסייעות בידו להגיע לעשירות מופלגת.

זרח החליט בליבו שעליו לברר דבר זה ביסודיות, היאך יתכן שהוא שמשלם סכומי עתק עבור הייעוץ, אינו מקבל בתכרח עצות מועילות, ואילו אחיו, שכפי הנראה משלם הרבה פחות, מקבל בתמורה עצות מועילות ומחכימות.

גם בשמחות משפחתיות בהם ישבו האחים יחדיו על יד שולחן אחד, לא היתה אפשרות בידי השניים לדבר יחדיו בריצפות יותר מכמה רגעים ספורים. המכשירים הסלולריים נטלו מהם את כל חרותם, ששיעבודם אליהם ביטלה את המציאות ששני אנשים יפגשו וישוחחו מעט יחדיו, המציאות העצובה היא, שבכל עת ושעה אינו יכול לישב בשלווה, שמיד יקפוץ עליו רוגזו של מכשירו הסלולרי. כמחצית הדקה לאחר שהחלו בשיחתם, כבר היה לראשון שיחה, וכשסיימה, אחיו כבר היה שקוע באמצע שיחה חדשה, ועד שהאח יסיים את שיחתו החל אף הוא בשיחה חדשה, וכך עברה עליהם השמחה המיוחדת שגופותיהם ישבו יחדיו בגיבוש מיוחד, אך לא היה ביניהם שום קשר, כל אחד היה עסוק בענייניו.

ההזדמנות לבירור הענין הגיעה מהרה, וזאת באחת השבתות, בה הוזמנו לשמים לסעודה משפחתית אחת של קרובים. לראשונה זה שנים רבות, ישבו השניים ושוחחו יחדיו בלא כל הפרעה של שיחות נכנסות ודחופות, כאשר המה יושבים יחדיו ומנסים לחשוב שכל מלאכתם עשויה, ולהתענג מהשבת, והישיבה המשפחתית שבת אחים גם יחד.

במהלך הסעודה פנה זרח האח הגדול אל פרץ אחיו הצעיר בשאלה, תאמר לי אחי היקר, היאך יתכן הדבר, שלמרות שלכל עסקת ענק אני מתייעץ בקביעות עם אחד מטובי היועצים בארץ, ומשלם תשלומי עתק עבור הייעוץ, ובכל אופן לא תמיד אני מקבל את העצות הטובות והנכונות באופן מוחלט, ואילו אתה, שמשלם בודאי פחות ממני, אולי בעשירית אולי מאית, מקבל את העצות הטובות והמוצלחות ביותר.

שמעון, אח נוסף שישב עמם בשולחן, ניסה להטות את נושא השיחה לדבר אחר, בכדי שלא יכשלו חלילה באיסורי שבת התלויים בדיבור, וכשראה שאינו מצליח בדרכו, ופרץ עומד להשיב לאחיו הגדול על שאלתו, ועוד מעט וסעודת שבת קודש תהפך על ידי שיחתם לסעודת סוחרים, ויכשלו חלילה באיסורי דיבורים אסורים בשבת קודש, אמר לאחיו הצעיר, 'פרץ, נישט שבת גערעט'.

פרץ לא קיבל את דברי שמעון אחיו, והשיבו, בזה, 'יא שבת גערעט', אין שום חשש לדבר על כך בשבת קודש, ולאחר מכן החל לומר לזרח אחיו, שהוא אינו יודע מהיכן ברור לו כל כך שהוא משלם פחות ממנו על הייעוץ הכלכלי הבכיר שהוא מקבל, כמדומה לי, סיים את דברו, שהיועץ שלי בכיר ומעולה יותר מכל היועצים שיצא שמם בכל המדינה, ולכך התשלום שהוא גובה הוא גבוה יותר.

זרח היה מופתע מתשובתו, וכי יתכן שאתה משלם יותר ממני לייעוץ, הרי היועץ שלי הוא 'יענקלה עייצעסגעבער', המומחה לייעוץ הגדול בכל הארץ, ושכרו בהתאם, שכל שעת ייעוץ עולה אלפי דולרים, ואילו אתה לקחת לך איזה שהוא יועץ עלום שם, שאולי לוקח ממך כמה מאות דולר, היאך אתה בכלל משווה ועוד חושב שאתה משלם יותר.

אני משלם עבור כל ייעוץ, אמר פרץ, עשרות אלפים, ולכך הייעוץ מוצלח ומועיל יותר. ולשאלתו של זרח שמעולם לא שמע על יועץ הלוקח מחיר עתק כל כך, השיב פרץ, שאין הוא משלם ישירות לייעוץ, אלא מחלק את הכסף לצדקה. היועץ שלי, סיפר פרץ, אינו לוקח פרוטה שחוקה, אלא הוא מתנה בתנאי כפול אם ההתייעצות עמו, בנתינת 'חומש' אמיתי ומיידי מכל ריווח ועיסקה, גם כשזה סכום גדול והקוראי הוא בהוצאת הסכום מחמת גודלו, וגם כשהקושי הוא מחמת הרווחים הדלים שהיו בעיסקה, ולאחר הפרשת החומש כמעט לא נשאר ריוח, בכל זאת זה התנאי הקודם לייעוץ, ורק לאחריו ניתן לקבל את עצתו של היועץ שלי.

כעת כבר הבינו כל המסובים מדוע זה אכן היה 'יא שבת גערעט', דיבורים כגון דא, לא רק שאינם אסורים בשבת קודש, אלא יש בהם מעלה מיוחדת לחיזוק האמונה, שכפי שכל סוחר יודע, שהתשקיעם הרבה שמשקיעים בפרסום, אפילו כשמדובר בהוצאות עתק של מליונים, חזקה שאינה חוזרת ריקם, ואין אחד שרואה בזה הוצאה, אלא רק כהכנסה, להבדיל בין הקודש לחול, בין הבל לריק להבטחת התורה הקדושה, רק טיפש יכול לראות את מה שמוציא למעשרות ולחומש כהוצאה, כאשר האמת היא שזו הכנסה ברורה ובטוחה, בלא השוואה כלל ל'חזקה' שיש לפרסום.

את דבריו סיים פרץ, בספרו על הויכוח הגדול שהיה לו עם ר'רואה חשבון' של הקונצרן שלו, שבאחד הפעמים התוכחה עמו על שבתקופת שפל הוציא סכום עתק לצדקה, עבור חומש על ריוח מעסקה שהצליחה באותם ימים, ואותו רואה חשבון שהינו יהודי שומר תורה ומצוות טען לו, מדוע הוא נותן 'חומש', ואינו מסתפק בנתינת 'מעשר', שגם נתינה זו מסתכמת בסכום עצום. והשבתי לו, שבדיוק אמש כשדנתי עמו יחד על הוצאות הפרסום לאותה התקופה, והוא טען כשאר היועצים, שבתקופת שפל יש להשקיע סכומי עתק בפרסום, ולא להתפתות לחסוך בפרסום בהתאם למצב, כי המציאות מוכיחה שכל מה שמוציאים על פרסום, רוב הפעמים חוזר בכפל כפליים. אמרתי לו, בפרסום, שאינו דבר וודאי, לא הסתפרת בחצי, אלא בחפץ לב הצעת להמר על הכל, ובדיוק בחומש, בו מובטחים אנו שנתעשר, בזה אתה מעוניין לחסוך, וכי אתה לא רוצה שאתעשר? אלא, סיימתי את דברי, לגבי הוצאות הפרסום, זה לא מפריע ליצרנו הרע, אבל לזכות לתרום כספים רבים לצדקה, מכך יצרנו הרע חושש ומפחד, הצדקה היא כשיכים בעיניו וצנינים בצידו, ולכך הוא מנסה בכל כוחו למנוע אותנו מזאת, עם כל מיני הסברים ותירוצים.

המשך הסעודה ודברי התורה שנאמרו הסיטו את הנושא משולחן השבת, אך מחשבותיו של זרח לא הירפו, חשוב לו לדעת מיהו היועץ הסתרים של אחיו, שלא זו בלבד שאינו לוקח פרוטה לעצמו, עוד דואג שיתן חומש, ולא עבור מוסדותיו, אלא לכל צדקה שתהיה.

לקראת סעודה שלישית ניגש זרח לפרץ אחיו, וביקשו שהוא רוצה לקבוע עמו פגישה אישית כשעה, בה הוא מבקש שהוא יבוא בגפו, ללא שום מכשיר שיחה או איתור, בכדי שהשניים יוכלו לשוחח בלא הפרעה עם מה שמציק לו.

מספר שבועות עברו עד שהשניים מצאו לעצמם ערב פנוי, בו הגיעו בתיאום לאיזו שהיא חורשה מחוץ לעיר, עם כמה ספסלי עץ, בה ישבו השנים ונפגשו, כאשר כל מכשיריהם למיניהם נשארו ברכביהם בחניה הסמוכה.

במהלך הפגישה ביקש זרח לשמוע מפרץ מי הוא היועץ המקצועי שלקח לעצמו שלאורו הוא הולך ולעצותיו הוא שומע, וככל אשר יוצא מפיו הוא עושה. ופרץ השיבו, שאכן כל התיאורים שאמר מתאימים ממש על היועץ שלו, שהוא מתייעץ עם הרב המקומי, אשר ידוע בשער בת רבים כתלמיד חכם מופלג, השולט שליטה רמה בכל חלקי התורה, שהתנה עמו 'תנאי קודם למעשה' אודות נתינת חומש לצדקה, כאשר הוא הסביר לו את סיבת התנאי, היות ורבינו הגר"א אמר, שכל מי שנותן חומש 'מובטח לו שיעשיר', לכך ההכרח הוא שנתינת חומש יוקדם לייעוץ, וכאשר ינהג כן, הוא ישתדל לייעץ לו מה לעשות וממה להמנע, לאיזו השקעה כדאי לו להכנס, ומאילו השקעות יש לו להמלט, ועל השמיעה לתלמידי חכמים וגדולי ישראל נאמרו הביטויים שאמרת קודם, ללכת לאורם ולשמוע לעצותיהם, וככל אשר יצא מפיהם נעשה.

קשה היה לו לזרח לקבל את הדברים, שעם כל ההערכה לרב, על גדלותו העצומה בתורה, אבל היכן הוא למד כלכלה, והיכן הוא למד ייעוץ, באוקספורד או בהרווארד, הרי כל ימיו הוא עסק בתורה הקדושה, ואפילו עיתון כמדומה שאינו קורא, אם כן מהיכן יש לו ידיעה בנושאי כלכלה וייעוץ.

ראשית עליך להזכר בידיעותיך ודברך מלפני יותר משלושים שנה, השיב פרץ לזרח, אז באותם ימים, כשהייתי אברך צעיר, שכנעת אותי בכל הלהט, שהחכמה האמיתית נמצאת אצל חכמי התורה, ואזכיר לך את הסיפור שהינו נר לרגלי, שאתה בעצמך סיפרת לי אותו, ששמעתו בזמנו ממרן ראש הישיבה הגרא"מ שך זצ"ל, שסיפר לו רבה של נובהרדוק בעת ההיא, הגאון ר' מאיר מאירוביץ זצ"ל, שבתקופת מלחמת העולם הראשונה נוסד וועד יהודי בפטרבורג, לעזור ולסייע לכל אותם רבבות אלפי ישראל, שנמלטו מאימת המלחמה לתוך מרכז רוסיה, כאשר באותה התקופה, המלחמה היתה בעוזה בגבולות, וכל הספרים שהיו באיזור סבלו קשות מבזיזה על ידי הצבאות שכבשום בכל פעם מחדש, כשצד אחד התקדם והשני נסוג וחוזר חלילה. בעת ההיא העלו עסקני הוועד רעיון עצום, והוא, לאסוף את כל 'ספרי התורה' ממאות בתי הכנסיות הפזורים בכפרי הגבולות, להצילם מבזיזה וחילול, לרכזם במקום המשתמר בתוכיכי המדינה, בפטרבורג הבירה.

עסקני הוועד שידעו שכל עוד אחד מגדולי ישראל לא יעמוד מאחורי יוזמה זו, גבאי בתי הכנסיות בכפרים לא יסכלו את ספרי התורה שביידיהם לידי שליחי הוועד, וכך נכנסו להגאון רבי מאיר שמחה זצ"ל, רבה של דווינסק, והציעו בפניו את הצעתם הגאונית והמוצלחת למניעת בזיון ספרי התורה וחילולם. לתדהמתם הרבה רבי מאיר שמחה לא הסכים ומחה, והסביר את דבריו, שברור לו שכוונתם לטובה, ואף הוא חרד לגורל יהודי הספָר ואף לגורל ספרי התורה שבהם. אך לנו היהודים ישנו נסיון רב מימי יעקב אבינו, שלא להתרגל כולם במקום אחד, אלא אדרבה להתפזר, כדי שאם חלילה יוכה המחנה האחד, יישאר המחנה האחר לפליטה.

בסופו של דבר ראו כולם את ראייתו הרחוקה של רבי מאיר שמחה, בכל מאות אלפי כפרי ספר, כמעט ולא נבזזו ספרי תורה, ואילו המקום הבטוח, פטרבורג, נפל בידי הקומוניסטים, שסגרו את בתי הכנסיות והחרימו את כל ספרי התורה שהיו בה, ואילו אותם מאות כפרי ספר, נשארו תחת שלטון פולין, וחיי התורה המשיכו בהם עד למלחמה העולמית האחרונה.

סיפור זה, אמר פרץ, שאתה סיפרת לי באותם הימים, עומד תמיד מול עיני, גם בזמנים שלא מובנים דברי הרבנים, ואני אומר לעצמי, שגם אם אני לא מבין, הרב בוודאי יודע מה הוא אומר, וכמעט תמיד לאחר זמן אני זוכה להבין את דברי הרב ומה שהיה טמון בהם.

אלא, אמר פרץ, אינני בא לרב ושואל אותו מה לכתוב בפרסומת או כל כיוצא בזה, שהרי לא שייך לבטל את הרב מתלמודו על כל דבר ודבר, אך בדיוק כמו שאין אתה פונה לייעוצך המיוחד עם כל דבר, אלא רק לאחר שהתגבשו אצלך כמה רעיונות, וקשה עליך ההכרעה ביניהם, ואני אומר לעצמי, שגם אם אני לא מבין, הרב בוודאי יודע מה הוא אומר, וכמעט תמיד לאחר זמן אני זוכה להבין את דברי הרב ומה שהיה טמון בהם.

אלא, אמר פרץ, אינני בא לרב ושואל אותו מה לכתוב בפרסומת או כל כיוצא בזה, שהרי לא שייך לבטל את הרב מתלמודו על כל דבר ודבר, אך בדיוק כמו שאין אתה פונה לייעוצך המיוחד עם כל דבר, אלא רק לאחר שהתגבשו אצלך כמה רעיונות, וקשה עליך ההכרעה ביניהם, אני אומר לעצמי, שגם אם אני לא מבין, הרב בוודאי יודע מה הוא אומר, וכמעט תמיד לאחר זמן אני זוכה להבין את דברי הרב ומה שהיה טמון בהם.

הפגישה בין השניים התארכה למעלה מהמשוער, אך זרח עדיין לא יכל לעכל את אשר שמע, במיוחד שדברי אחיו הכו בו, שהוא היה זה שעוררו לאמונת חכמים זו, והוא כעת נמצא הרחק מאחור. בסיומה של הפגישה נפרדו השנים, וחזרו למכוניותיהם, אך כאשר פרץ יצא מהחורשה, חזר אליה זרח, ישב שוב שעה ארוכה על ספסל העץ והרהר דברים במה ששמע.

באותם ימים התמודד זרח עם בעיה מסוימת באחד ממפעליו הגדולים. הוא חשד בשותפו שעושה דברים שאינם כשורה, אך כל מה שנתייעץ בדבר עם הייועץ המיוחד, לא העלה דבר. הם בדקו יחד את החשבונות, ולא ראו שום תנועה כספית שאינה כשורה, אבל הרגשתו ותחושת ליבו היתה ששותפו מכין איזו שהיא מזימה מאחורי גבו, ומי יודע אם לא יעשה לו דבר מה, שמלבד מה שיוכל להזיקו כלכלית, אולי אפילו יסבכו בפלילים.

חשב זרח בליבו, מה אפסיד אם אף אני אלך להתייעץ עם הייועץ המיוחד של אחיי, ולאחר מחשבה רבה הגיע למסקנה, שבמצבו זה אין לו מה להפסיד יותר, ולכך ביקש ללכת לרב המקומי ולהתייעץ עמו.

הרב שקיבלו בסבר פנים יפות, לא התנה עמו שום תנאי, אלא רק שאלו למבוקשו, וכשסיפר לו מעט אודות תחושותיו והרגשותיו על שותפו שעומד להפילו, התעניין הרב בכמה פרטים, ולאחר מכן אמר, שכפי הנראה, אם חששותיך נכונים, בודאי שהוא אינו מוציא צ'קים כעת ברמאות, אלא מפזר צ'קים רחוקים, ויום יומים לפני שיגיע עת פרעונם, ומעשיו יתגלו, הוא ימלט לו לאחת ממדינות העולם, ואתה תצטרך להתמודד עם מעשיו, על כל המשתמע מכך.

על כן, הציע בפניו הרב, שראשונה יפסיק עם ההנהגה שהוא מפקיד מראש בנאמנות בידי שותפו צ'קים החתומים בחתימתו ובחותמת העסק, ויחד עם זאת יוציא את החותמת המחשבתי, וישמרה במשמרת במקום אחר, ובכל יום יביאנה עמו בתיקו האישי, כך שלשותפו לא תהיה גישה חופשית לחותמת. ומאידך, בכל פעם שיש לו צורך בהוצאת צ'ק, שינסה לבקש משותפו צ'ק, בכדי למעט את הנזק בלקיחת כמה שיותר צ'קים חתומים מרשות שותפו.

במצב זה, אמר הרב, אף אם אכן השותיתך נכונים ומוצקים, שותפך לא יחשוד בדבר, ומאידך, לא תהיה לו גישה חופשית לחותמת, והוא יאלץ לזייף גם את חתימתך וגם להזמין חותמת חדשה, שבדרך כלל היא לא תוכל להיות מדוייקת לגמרי למקור, כך שכאשר מעשיו יתגלו, תוכל להוכיח בנקל שהיתה כאן רמאות כנגדך, ולא תואשם בכל מה שנעשה, ואולי אף תוכל להציל חלק מהכספים.

זרח יצא מבית הרב בהרגשה טובה ובטוחה, ועשה ככל אשר נאמר לו, וככל שנקפו הימים חששותיו החלו להתחזק יותר ויותר, עד שכעבור כחודש ימים, אירע אכן הפיצוץ הגדול, שותפו נעלם ולמחרת החלו לצאת מחשבונות העסק המשותף צ'קים על סכומי עתק, שלא ניתן היה לעמוד בפרעונם.

עוד באותו היום פנה זרח לבית הרב, סיפר לו את מה שאירע, וביקש את עצתו מה עליו לעשות בשעה קשה זו. הרב הצטער עמו יחד על המצב, ויעץ לו עצות הגונות היאך לנסות למזער הפסדים, ולמנוע את נפילתו.

באותה שעה הרגיש זרח את ההבדל התהומי בין הייועץ שהיה לו כל השנים לבין הרב, שהרב השתתף עמו בצערו, וניסה ככל יכלתו לעזור ולסייע לו, ואף לעודד את רוחו, למרות שלא קיבל ממנו מעולם אפילו טובת הנאה. ואילו הייועץ הגדול והדגול, אילו היה מגיע אליו בשעה קשה זו, בודאי שכמעט שלא היה עוזר ומסייע לו, שהרי כעת אין באפשרותו לשלם את שכרו הרב, למרות שזה שנים שהוא משלם לו בקביעות סכומי עתק.

זרח עשה כדברי הרב, ובסייעתא דשמיא הצליח למזער את נזקיו ולצאת מכל הרמאות שניסו לרמאתו ולהפילו לבור בלא תחתית, ולהפלילו בפלילים, ותוך זמן קצר הצליח אף להעלות חזרה את עסקיו על דרך המלך, ולהחזירם לריווחיותם.

לאחר שזרח התאושש מעט ממה שעבר עליו, הוא בא לבית הרב, להודות לו על עצותיו המועילות והטובות, וביקש ממנו לדעת, מהיכן ידע הרב מה לייעצו, היכן הרב למד את הייעוץ המסחרי.

השיבו הרב בחיוך, אמנם מעולם לא למדתי שום ייעוץ כלכלי, ואף לא שום דבר חול, מלבד מה שלמדנו בתלמוד תורה כשעה ביום, קצת חשבון ומעט כתיבה, אבל כל מה שיש חכמה לאדם, זה מעמל התורה. הנה לדוגמא את הרעיון מה לומר לך למדתי מלימוד הפרשה ופרש"י, שבאותו השבוע היה פרשת תולדה.

לו אתה שומע לי, אילו אתה רוצה להצליח וגם לדעת כיצד לנהוג בעסקך, קבע עיתים לתורה ברצינות, ואל תוותר עליהם בשום אופן, ותשמור עליהם בכל מחיר, ומלבד מה שתוסיף חיים, חיי העולם הזה ועולם הבא, עוד תרבה חכמה.

באותה שעה קיבל על עצמו זרח לקבוע עיתים לתורה, שישתדל בכל כוחו שלא יבטלם, ואף אם חלילה יארע שלא יכל לעמוד בהם, לא ילך לישון עד שלא ישלים את חוק לימודו לאותו יום, והרב בירכו בברכה מרובה שיזכה לשפע ברכה והצלחה בכל מעשי ידיו, ויצליח לעמוד בקבלתו כל הימים.

השאלה היא: מנין בפרשתינו עפרש"י הגיע הרב לעצה שיעץ לזרח?

*וועלטרייכערס - עשירים עולמיים. עייצעסגעבער - הנותן עיצות.

תשובה ל"סיפור ושאלה בצידו" משבוע שעבר:

בתשובה לשאלה, מנין בפרשתינו עפרש"י מצא שמעיה מקור לעשות סעודה קטנה מיד עם ידיעתו על הימצאותה של קרנית עבורו להשתלה. שמעיה מצא מקור לערוך סעודת הודיה קלה מיד עם שמיעת הבשורה הטובה של מציאת קרנית עבורו להשתלה, וזאת מדברי רש"י כ"ד נ"ב, עה"פ, "ויהי כאשר שמע עבד אברהם את דבריהם וישתחו ארצה לה'", ובאור רש"י, "וישתחו ארצה. מכאן בדברי רש"י, שיש חובת הודאה אף על בשורה טובה, ולכך חפץ שמעיה מיד עם השמע הבשורה הטובה על המצאותה של הקרנית להשתלה, להודות ולהלל לה', והאופן של ההודאה אצלו היה, על ידי סעודת הודיה קטנה.

תשובות לשאלות המתפרסמות בעלון זה, יש לשלוח בכתב ברור וקריא, בצירוף שם וטלפון
עד ליום ג' בשעה 23.00 בלבד לפקס' 9741115 - 972-8 +(24 שעות)
או לפקס 1-732-3634947 או למייל yaepstein@aol.com עד יום ב' בערב בלבד.

הפרסים לשבוע זה: ספר **"גליון הש"ס השלם, תוס' רעק"א השלם על המשניות"**, ב"כ
עוד ארבעה זוכים נוספים, כל אחד בספר **"מדרש תנחומא"**, ב"כ.
הפרס לשבוע זה על "סיפור ושאלה בצידו": **שלושה זוכים**, כל אחד בספר **"מעשי הגדולים"**, הוצאה חדשה
להערות, הארות ותגובות וכל עניני העלון, יש לפנות לפקס' הנ"ל.
לתרומות, הנצחות והפצה ניתן לפנות למערכת

שמות הזוכים לשבוע שעבר:

מועלם י. – ירושלים – תוספות הראש עהש"ס, ד"כ.
אומן יי. – מודיעין עילית – שיטמ"ק השלם עמ"ס ב"מ, ב"כ.
מייזליש א. – זכרון יעקב – שיטמ"ק השלם עמ"ס ב"מ, ב"כ.
שטוך ל. – בני ברק – שיטמ"ק השלם עמ"ס ב"מ, ב"כ.
נוסבוים י. – בני ברק – שיטמ"ק השלם עמ"ס ב"מ, ב"כ.
וסרמן צ. – בני ברק – פנינים יקרים עה"ת.
שמוד ש. – מודיעין עילית – פנינים יקרים עה"ת.

הודעה נשלחה/תשלח לזוכים.

לתקופת נסיון, ניתן לקבל כל שבוע את העלון **בפקס** או **באמיילל** (ללא תשלום). המעוניינים לקבלו, ישלחו את שמם וכתובתם בכתב ברור, בתוספת מס' טלפון לבירורים, לפקס המערכת או למייל: yaepstein@aol.com

הסיפור לא נכתב הלכה למעשה, ואין להסיק מסקנות הלכתיות או הנהגתיות מסיפור הדברים.

© כל הזכויות שמורות ל"איחוד בחידוד" ולרבנים הכותבים – מודיעין עילית - ארץ ישראל